

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

13 juli 1966

51e jaargang, no. 2550

verschijnt wekelijks

Proeve van programmering

COMMISSIE VAN REDACTIE:

L. H. Klaassen; H. W. Lambers; P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.

REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck.

INHOUD

Drs. L. B. M. Mennes:

Proeve van programmering 719

Drs. J. Beishuizen:

Rijk is rijk en arm is arm
„and shall the twain ever
meet?” 720

Drs. P. G. Ridder:

De gestalte van een verant-
woordelijke maatschappij .. 721

Dr. Ir. A. S. Tuinman:

De Amerikaanse „Food and
Agriculture Act of 1965” ... 726

Drs. F. L. G. Slooff:

Ondernemingsgewijze vermo-
gensaanwasdeling in West-
Duitsland 729

Prof. Dr. C. D. Jongman:

Geld- en kapitaalmarkt 733

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

De onlangs gehouden Conference on Asian Development, waarover al eerder in dit blad werd geschreven ¹⁾, zou te eenzijdig georiënteerd zijn geweest indien geen praktische toepassing van ontwikkelings-programmering ter sprake zou zijn gebracht. Het Nederlandsch Economisch Instituut, onder welks auspiciën de conferentie werd gehouden, kan echter uit een groot arsenaal van planningservaring putten, het maken van een transportplan voor Zuid-Korea bijv., waarover Prof. Dr. L. H. Klaassen sprak.

Dit transportplan moest aan de volgende eisen voldoen: het moest alle soorten van transport (alleen tussen de steden) omvatten, dus scheepvaart, spoor-, weg- en luchtverkeer; het moest een gedetailleerd plan van alle overheidsinvesteringen in de transportsector bevatten en bovendien de benodigde investeringen in particuliere voertuigen en schepen aangeven; ten slotte moest het plan kunnen dienen als sectorplan van het Zuid-koreaanse vijfjarenplan, dat zich over de periode 1967 tot 1971 uitstrekt, en de grondslag kunnen vormen voor het daaropvolgende vijfjarenplan.

Prof. Klaassen noemde twee overwegingen, die bij de opstelling van een gezond transportplan een hoofdrol moeten spelen. Op korte termijn wordt de beweging van goederen en diensten bepaald door de ruimtelijke verdeling en de omvang van bevolking en economische activiteiten. Op lange termijn wordt de ruimtelijke verdeling van bevolking en economische activiteiten weer beïnvloed door de infrastructuur. Wat het eerste punt betreft bleek dat een eenvoudig lineair programmeringsmodel niet voldoende was, omdat nog rekening moest worden gehouden met o.a. het feit, dat personenvervoer in Korea veel belangrijker is dan goederenvervoer en het feit, dat de huidige situatie niet als basis genomen kan worden (i.v.m. verwachte toekomstige wijzigingen in het tariefsysteem van de transportsector bijv. en de waarschijnlijke verzachting van de beperkende bepalingen t.a.v. de invoer van vracht- en personenauto's). Op langere termijn bezien was de voornaamste moeilijkheid dat er in het Zuidkoreaanse vijfjarenplan absoluut geen doeleinden van regionale politiek zijn geformuleerd, waardoor het transportplan gebaseerd moest worden op trends uit het verleden en vooronderstellingen t.a.v. de vestigingsplaatsen van nieuwe industrieën.

Ten slotte besprak Prof. Klaassen nog de inpassing van het transportplan in het nationale plan. De noodzakelijke, uit het transportplan voortvloeiende, investeringen kunnen natuurlijk gemakkelijk de middelen, die volgens het nationale plan voor de transportsector beschikbaar zijn, overtreffen. Er zal in de praktijk altijd enig gemarchandeerd tussen de transportsector en de overige sectoren plaatsvinden om tot een consistente oplossing te komen. Deze moeilijkheid van inconsistentie kan natuurlijk vermeden worden door een zuivere macro-aanpak. De produktie in de diverse transportsectoren wordt gerelateerd aan het bruto nationaal produkt en gegeven een bepaalde kapitaalcoëfficiënt kunnen dan de benodigde investeringen worden geschat. Prof. Klaassen had twee bezwaren tegen deze macro-benadering. Allereerst kan men dan geen aanbevelingen doen voor specifieke projecten maar alleen aangeven in welke orde van grootte de benodigde middelen moeten liggen. Voorts is gebleken, dat vooral in de transportsector vaak het gebruik van een bestaande kapitaalcoëfficiënt zonder meer leidt tot overschatting van de investeringsbehoefte. De toekomstige kapitaalcoëfficiënt kan veel lager liggen door een in het plan opgenomen verbetering in de organisatorische en financiële structuur van de transportsector. Om hiermede rekening te kunnen houden zijn sectorstudies noodzakelijk, zodat men beter met de laatste kan beginnen.

Een goed inzicht in de mogelijkheden en moeilijkheden bij het opstellen van een consistent sectorplan werd met deze uiteenzetting gegeven.

Rijswijk (Z.H.).

L. B. M. MENNES.

¹⁾ Zie E.-S.B. van 29 juni jl., blz. 681-687.

Rijk is rijk en arm is arm

”and shall the twain ever meet?”

RIJKE en arme landen: ook in de kolommen van dit weekblad wordt het thema terecht veelvuldig aangesneden. Die tegenstelling kan op talloze manieren worden belicht en geconcretiseerd. De economie van deze tijd doet dat nog altijd het gemakkelijkst aan de hand van het nationaal inkomen, dat hij sinds Keynes als de welvaartsindicator bij uitstek heeft leren hanteren. Niet in de illusie, dat met die (macro-economische) grootheid het eerste en laatste woord over de rijkdom of armoede van een land is gesproken. Een zo essentieel (micro-economisch) aspect als bijv. de inkomensverdeling blijft daarbij immers geheel buiten het gezichtsveld. Desondanks behoort het nationaal inkomen, dan wel zijn pendant, het sociaal produkt, tot de meest bruikbare en veelzeggende „kengetallen” als het erom gaat het welvaartspeil van een volkshuishouding te typeren.

Ter informatie van de deelnemers aan het onlangs in Amsterdam gehouden symposion van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen over „De mens in dichte pakking” is een „World Population Data Sheet” uitgereikt ¹⁾. Dit vermeldt voor een groot aantal landen het bruto nationaal produkt per hoofd van de bevolking in dollars voor het jaar 1963. Zijn die gegevens op zichzelf al interessant, om niet te zeggen onthullend, zij winnen nog aan reliëf wanneer men ze kan zetten naast overeenkomstige cijfers betreffende een vroeger tijdstip, omdat zo ook de ontwikkeling van die landen gestalte krijgt.

In 1950 publiceerde het Statistisch Bureau der Verenigde Naties — bij mijn weten voor het eerst — een overzicht van de geschatte nationale inkomens per hoofd in dollars van 70 landen, dat voor het grootste deel betrekking had op het jaar 1949. In de jaargang 1951 van dit blad — bewaren: verstandig en handig! — wijdde P. van der Meiren daaraan een beschouwing, waarin de desbetreffende cijfers waren opgenomen ²⁾. Dat biedt de mogelijkheid, voor die landen de situaties van 1949 en van 1963 tegenover elkaar te plaatsen en een indruk te krijgen van de evolutie die zich in de tussenliggende veertien jaar heeft voltrokken.

Natuurlijk wordt op deze wijze om allerlei statistische en monetaire voetangels en klemmen — in het artikel van Van der Meiren vindt men er een aantal behandeld — heengelopen. Ook over de vraag of het nationaal inkomen van toen en het bruto nationaal produkt van thans (lees: 1963) zonder meer naast elkaar mogen worden gezet, zou wel het een en ander op te merken zijn. Maar voor het verkrijgen van een niet meer dan *globaal* inzicht in de plaats,

¹⁾ Information Service, Population Reference Bureau, Washington 1965.

²⁾ „Het nationaal inkomen van 70 landen in 1949”, *E.-S.B.* van 28 februari 1951, blz. 160 e.v.

1949			1963		
Rangno.	Land	Nat. ink. per hoofd (\$)	Rangno.	Land	Bruto nat. prod. per hoofd (\$)
1	Ver. Staten.....	1.453	1	Ver. Staten.....	3.083
2	Canada.....	870	2	Canada.....	2.100
3	Nw.-Zeeland.....	856	3	Zweden.....	2.046
4	Zwitserland.....	849	4	Zwitserland.....	2.002
5	Zweden.....	780	5	Nw.-Zeeland.....	1.747
6	Ver. Koninkrijk.....	773	6	Australië.....	1.733
7	Denemarken.....	689	7	IJsland.....	1.719
8	Australië.....	679	8	Denemarken.....	1.675
9	Noorwegen.....	587	9	Frankrijk.....	1.658
10	België.....	582	10	West-Duitsland.....	1.635
11	Luxemburg.....	553	11	Luxemburg.....	1.615
12	Nederland.....	500	12	Ver. Koninkrijk.....	1.564
13	Frankrijk.....	482	13	Noorwegen.....	1.537
14	IJsland.....	476	14	België.....	1.496
15	Ierland.....	420	15	Finland.....	1.278
16	Israël.....	389	16	Tsjechoslowakije.....	1.276
17	Tsjechoslowakije.....	371	17	Nederland.....	1.205
18	Finland.....	348	18	Sowjet-Unie.....	1.202
19	Argentinië.....	346	19	Israël.....	1.111
20	Uruguay.....	331	20	Oostenrijk.....	1.069
21	Venezuela.....	322	21	Italië.....	894
22	West-Duitsland.....	320	22	Hongarije.....	843
23	Sowjet-Unie.....	308	23	Ierland.....	797
24	Polen.....	300	24	Polen.....	775
25	Cuba.....	296	25	Venezuela.....	728
26	Hongarije.....	269	26	Japan.....	626
27	Zuid-Afrika.....	264	27	Argentinië.....	614
28	Portugal.....	250	28	Griekenland.....	517
29	Italië.....	235	29	Zuid-Afrika.....	492
30	Oostenrijk.....	216	30	Chili.....	483
31	Chili.....	188	31	Uruguay.....	478
32	Panama.....	183	32	Panama.....	448
33	Colombia.....	132	33	Mexico.....	402
34	Griekenland.....	128	34	Costa Rica.....	385
35	Costa Rica.....	125	35	Libanon.....	383
36	Libanon.....	125	36	Portugal.....	321
37	Turkije.....	125	37	Cuba.....	305
38	Mexico.....	121	38	Colombia.....	292
39	Brazilië.....	112	39	Guatemala.....	284
40	Zuid-Rhodesië.....	101	40	Nicaragua.....	282
41	Japan.....	100	41	El Salvador.....	275
42	Peru.....	100	42	Dominik. Rep.....	269
43	Egypte.....	100	43	Peru.....	262
44	Syrië.....	100	44	Turkije.....	233
45	El Salvador.....	92	45	Irak.....	228
46	Nicaragua.....	89	46	(Zuid-) Rhodesië.....	219
47	Irak.....	85	47	Iran.....	216
48	Iran.....	85	48	Honduras.....	216
49	Paraguay.....	84	49	Ecuador.....	199
50	Honduras.....	83	50	Brazilië.....	196
51	Guatemala.....	77	51	Paraguay.....	193
52	Dominik. Rep.....	75	52	Saoedi-Arabië.....	175
53	Ceylon.....	67	53	Liberia.....	170
54	India.....	57	54	Bolivia.....	154
55	Bolivia.....	55	55	Syrië.....	148
56	Pakistan.....	51	56	Ceylon.....	142
57	Afghanistan.....	50	57	Philippijnen.....	142
58	Philippijnen.....	44	58	Egypte.....	139
59	Ecuador.....	40	59	China.....	117
60	Haiti.....	40	60	Zuid-Korea.....	114
61	Saoedi-Arabië.....	40	61	Thailand.....	106
62	Jemen.....	40	62	Jemen.....	90
63	Ethiopië.....	38	63	India.....	86
64	Liberia.....	38	64	Pakistan.....	81
65	Burma.....	36	65	Afghanistan.....	80
66	Thailand.....	36	66	Indonesië.....	80
67	Zuid-Korea.....	35	67	Haiti.....	80
68	China.....	27	68	Burma.....	72
69	Indonesië.....	25	69	Ethiopië.....	48

(I. M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

die de verschillende landen op de welvaarts ladder innemen, en met name ook in de verschuivingen die zich daarin in de loop van de tijd hebben voorgedaan, lijkt het geoorloofd ze voor de beide genoemde jaren in ranglijsten onder te brengen en deze, net als de eindstanden van twee voetbalcompetities, met elkaar te vergelijken ³⁾.

De cijfers voor 1963 tonen uiteraard een andere orde van grootte dan die voor 1949. Daarin manifesteren zich groei plus geldontwaarding. Opvallender dan dat is, dat er aan de kop en de staart van de beide „klassementen” betrekkelijk weinig mutaties zijn opgetreden. Kampioenen en hekkesluiters zijn, afgezien van enkele geringe onderlinge verschuivingen, dezelfde gebleven. Daarbij moet wel worden aangetekend, dat het Verenigd Koninkrijk, met zijn al jarenlang tot stagnatie neigende economie, een aantal plaatsen is gezakt. West-Duitsland daarentegen, dat in 1949 nog maar amper met zijn „Wirtschaftswunder” was gestart, heeft een spectaculaire sprong gemaakt. Ons eigen land heeft, ondanks een zeer bevredigende economische expansie, de twaalfde voor de zeventiende plaats moeten

³⁾ In de tabel zijn uitsluitend de landen opgenomen waarvan de gegevens in de genoemde bronnen voor beide jaren beschikbaar waren, 69 in totaal. Het „World Population Data Sheet” geeft cijfers voor 131 landen, w.o. ook de vele nieuwe staten in Afrika. Als gevolg van de door mij aangelegde beperking worden de lezer enkele interessante gegevens voor 1963 onthouden. Opmerkelijk is bijv. dat op een volledige ranglijst voor dat jaar niet de Verenigde Staten, maar Koeweit (met een bruto nationaal produkt per hoofd van \$ 3.300) als drager van de gele trui uit de bus zou zijn gekomen.

verwisselen en vindt nu zelfs Tsjecho-Slowakije boven zich. Drie van de vier op de lijst voorkomende Oosteuropese landen hebben trouwens een duidelijke positieverbetering geboekt. Is de tegenstelling Oost-West, althans wat het globale welvaartspeil betreft, haar scherpste kanten aan het verliezen?

In de middenmoot vallen de meest in het oog springende verschuivingen te constateren. Hier zijn Oostenrijk en vooral Japan de grote winnaars. In die middenmoot is Castro's Cuba een duidelijke verliezer, en dat terwijl toch een aantal andere Midden- en Zuidamerikaanse landen zich redelijk hebben gehandhaafd of zelfs enkele plaatsen zijn opgeklommen. Dat ook Nassers Egypte een diepe val heeft gemaakt lijkt voor de Cubanen maar een schrale troost.

Allerdroevigst is de toestand in de onderste regionen, al hebben enkele landen daar, w.o. (communistisch) China, hun positie enigszins verbeterd. Nog veel sterker dan voorheen zijn India en Pakistan de grote zorgenkinderen van Azië. Als de tabel één ding duidelijk maakt, dan is het wel hoezeer de tegenstelling Noord-Zuid zich verder heeft toegespitst. Een overtuigende illustratie van de veelgehoorde stelling, dat de afstand tussen rijk en arm niet kleiner, maar groter wordt. De verklaring daarvan moet in overwegende mate in het demografische vlak worden gezocht. Zolang de ontwikkelingslanden hun explosieve bevolkingsaanwas niet drastisch weten in te tomen, zal die kloof blijven groeien. Hun perspectief blijft voorlopig bijzonder somber.

Amsterdam:

J. BEISHUIZEN.

De gestalte van een verantwoordelijke maatschappij

Algemeen

DE studie: „De gestalte van een verantwoordelijke maatschappij”, waarmede H. M. de Lange aan de N.E.H. te Rotterdam zijn doctorstitel behaalde, is boeiende lectuur. Dit is met name het geval voor degenen die belangstelling hebben voor het (economische) maatschappelijke gebeuren en die tegelijkertijd als christenen van mening zijn dat het door hen beleden geloof niet alleen maar iets voor de binnenkamer is, maar ook wel degelijk een functie heeft (althans dient te hebben) bij hun dagelijks handelen.

Met deze studie wil De Lange namelijk — zoals hij stelt — een poging doen „om te formuleren hoe de verhouding is tussen het door de auteur beleden geloof en de samenleving (enkele onderdelen ervan)” (blz. 8). Voor economen die zich voor een band tussen geloof en het economisch handelen niet interesseren, heeft het boek dus minder te zeggen. Toch behoort het ook voor hen niet zonder inhoud te zijn. Zoals De Lange opmerkt is het door hem op de bijbel gebaseerde begrip „verantwoordelijke maatschappij” als maatstaf ook heel goed bruikbaar voor niet-christenen (die het dan anders zullen funderen) (blz. 74). Dit impliceert dat deze personen zonder bezwaar kennis kunnen nemen van en — desgewenst — een oordeel kunnen geven over de *uitwerking* die De Lange geeft aan het begrip verantwoordelijke maatschappij. Men zou het zo kunnen

stellen dat voor hen meer speciaal is bestemd de ondertitel van de studie: „Een kritische beschouwing over enkele onderdelen van de na-oorlogse economische politiek in Nederland”. Daarbij bevinden zij zich in zoverre in het nadeel dit gedeelte van de studie m.i. het minst geslaagd is.

Het gaat hier om een proefschrift ¹⁾, verdedigd door een econoom, aan een economische hogeschool. De Lange beperkt zich evenwel niet tot een strikt economische problematiek. Onderzocht wordt namelijk „in hoeverre een zedelijke categorie als verantwoordelijkheid” — door de auteur gefundeerd uit het bijbels-theologische denken (uiteraard zijn andere funderingen mogelijk) — „een rol kan spelen bij de opbouw van een economische orde en in het ontwerpen van een economische politiek” (blz. 12). De Lange beperkt zich dus niet tot het economisch handelen als zodanig, maar houdt zich ook bezig met de *motieven* die daarbij een rol spelen. Hij komt hiermede op het terrein van de economische sociologie en zelfs van de theologische ethiek. Moet men hiertegen bezwaar maken? De Lange bedrijft in dit opzicht weliswaar geen economie in de strikte zin van het woord, maar hij kan daarom wel wetenschappelijk bezig zijn. In een discussie met Prof. Heertje in *Socia-*

¹⁾ Als handelsuitgave is het verschenen in de Carillon-paperbackreeks no. 9, W. ten Have N.V., Amsterdam 1966, 271 blz., f. 13,90.

lisme en Democratie merkt Prof. Tinbergen terecht op: „Er is wetenschappelijk niets tegen om op het gebied van andere wetenschappen te komen”²⁾. De Lange zelf beroept zich voor zijn werkwijze o.m. op Prof. Zijlstra, die heeft gesteld dat al reeds teveel schade is aangericht in de economische wetenschap door het verwaarlozen van de problemen van de mens in de samenleving (blz. 13).

Wil men zich als econoom begeven op het terrein van andere wetenschappen dan moet uiteraard wel als voorwaarde worden gesteld dat dit op een verantwoorde wijze gebeurt. De Lange bevindt zich in dit opzicht niet in een gemakkelijke positie. Wat betreft de theologie en met name de theologische ethiek wijst hij er zelf op dat het een tamelijk verbreide mening is dat zodra deze woorden vallen men beter kan ophouden met lezen en spreken. Hoewel men wel eens zegt dat in iedere Nederlander die kerkelijk meelevend is een theoloog schuil gaat — vandaar ook deze bespreking — heeft De Lange de veilige weg bewandeld en zich verzekerd van de hulp van een vakman. Dit komt hierin tot uiting dat als co-promotor is opgetreden de theoloog Prof. Dr. J. de Graaf. Wel dient nog de vraag te worden gesteld of het niet méér voor de hand ligt dat vooral theologen zich bewegen op het randgebied van theologie en economie. De Lange merkt dienaangaande op dat gesprekken met theologen hem ervan overtuigd hebben dat de econoomen zelf de eerste voor-oefeningen moeten verrichten, zij het dat voor meer definitieve resultaten — die altijd tijdgebonden blijven — een hechte samenwerking onvermijdelijk is (blz. 14).

De norm

HET gedeelte van de studie van De Lange dat mij vooral heeft geboeid, is Hoofdstuk III: De mens en zijn verantwoordelijkheid. Hierin poogt De Lange vanuit zijn christelijke geloofsovertuiging een richtlijn te vinden voor het maatschappelijke menselijk handelen. Primair is voor hem daarbij de relatie God-mens; hieruit volgt de relatie mens-mens.

De geloofsrelatie tussen God en de individuele mens is voor De Lange inderdaad van primaire betekenis. Afgezien wordt de opvatting dat de mensheid lijdt door de onmacht, uit welke opvatting de beleidsregel voortvloeit dat als onmacht veranderd wordt in macht en terzelfder tijd onwetendheid vervangen wordt door kennis, de mens meester wordt van zijn historische bestemming. De fout hiervan is z.i. dat onvoldoende wordt beseft dat door de toeneming van de macht tegelijkertijd de mogelijkheden van het kwaad toenemen (blz. 62).

Het begrip zonde heeft bij De Lange een zeer reële betekenis: het is de verstoorde relatie tussen God en mens. Echter door het (christelijke) geloof wordt deze relatie hersteld. Daardoor wordt de mens weer in staat te antwoorden aan God. „In het scheppingsverhaal” — zo stelt De Lange — „komt het aparte van de mens tot uitdrukking in de opdracht van God aan de mens om de schepping te onderhouden. Na de zondeval gaat deze opdracht geenszins ver-

loren”. Weliswaar is het beeld geschonden, maar met instemming haalt hij een uitspraak aan van zijn co-promotor dat de mens na de zondeval weliswaar een slecht of helemaal niet gelijkend beeld van God is, maar dat door de genade de gelijkenis als mogelijkheid, als streven naar het volmaakt gelijkende beeld weer wordt hersteld (blz. 56).

De persoon van Jezus Christus speelt in de gedachten-gang van De Lange een belangrijke rol. „De menswording van God in Jezus Christus maakt ons openbaar, hoe wij met elkaar moeten omgaan”, zo stelt hij. En: „Aan het evangelie ontspringt een humaniteit in de figuur van Jezus Christus. In hem staat voor ons de mensliefde van God, om ons innerlijk te vernieuwen en om ons voor te bereiden op het komende Rijk van God” (blz. 62). Ik wil De Lange hierin graag bijvallen, waarbij ik persoonlijk vooral de nadruk zou willen leggen op het verzoenend optreden van de Zoon van God. Het is de kruisdood op Golgotha, waarmee Jezus Christus voor de zonde van de wereld heeft geboet en de mensheid met God heeft verzoend, terwijl zijn opstanding de zekerheid inhoudt van een nieuw leven. In dit verband zou ik willen wijzen op een door De Lange zelf geciteerde uitspraak van Dr. Oldham: „It is a state of being crucified with Christ in order to live with him in the renewed life” (blz. 61).

Wat de gevolgen betreft ben ik het weer geheel eens met De Lange: door Jezus Christus is de mens principieel tot antwoorden aan God *in staat* (cursivering van De Lange). De Lange betreft dit direct op de verhouding van mens tot mens en van individueel mens tot de gemeenschap. Wie — zo merkt hij op — alleen antwoord geeft aan God en niet bereid is tevens een zo volledig mogelijk antwoord te geven aan zijn medemens, miskent het karakter van het bijbelse getuigenis (blz. 64). Voorts is er de opdracht om ruimte te maken voor *alle* mensen, voor ieders antwoord. Daarbij gaat het om de complete mens, d.w.z. om de mens *in al zijn levensverhoudingen*.

De Lange wijst erop dat de vrijheid, waarvan in het evangelie sprake is, ook in de Westerse maatschappij niet aanwezig is. Het maatschappelijke milieu heeft altijd en onder alle omstandigheden een diepe invloed op het zijn van de mens. De Lange wil deze invloed niet ontkennen, maar relativiseren. Daar, waar de maatschappelijke omstandigheden de mens belemmeren om „antwoord” te geven, hebben wij de taak handelend op te treden en mede te werken aan het bevrijdingsproces. Hij haalt in dit verband een uitspraak aan van Jacques Ellul — die vorig jaar een eredoctoraat van de Vrije Universiteit te Amsterdam heeft gekregen —: uitgaande van hetgeen God hem omtrent de menselijke persoonlijkheid heeft geopenbaard, behoort hij te zoeken naar de sociale en politieke omstandigheden waarin deze persoonlijkheid kan leven en zich kan ontwikkelen zoals God het hem heeft bevolen (blz. 67).

De Lange stelt dat in Nederland bij zeer veel vertegenwoordigers van de protestantse theologie deze positieve toekomstverwachting voor de menselijke samenleving zo weinig tot haar recht komt. Hij wijst dit aan een te zwaar

²⁾ *Socialisme en Democratie*, december 1965, blz. 861.

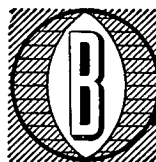
accent dat wordt gegeven aan het bevestigende antwoord op de achtste vraag van de catechismus: „Zijn wij dan zo verdorven dat wij geheel en al onbekwaam zijn tot iets goeds en geneigd tot alle kwaad”, terwijl het „tenzij wij echter door de Heilige Geest wedergeboren worden” te weinig aandacht krijgt (blz. 59). Nu mag dit misschien voor sommige groepen het geval zijn, mijn grote bezwaar tegen de opvatting van De Lange is dat hij onvoldoende aandacht schenkt aan en onvoldoende waardering heeft voor het positieve dat in dit verband hier te lande in het verleden tot stand is gebracht. Het is toch zo dat de totstandkoming van christelijke politieke partijen en ook van een christelijke vakbeweging hier te lande in nauw verband moet worden gezien met de „heiligmaking”, d.w.z. met het feit dat de mens in de samenleving een goddelijke opdracht heeft te vervullen en deze ook, dank zij de komst van de Zoon van God in de wereld, kan vervullen. Daarbij erken ik direct dat er in dit vlak tal van onvolkomenheden zijn begaan. Met name de christelijke politieke partijen hebben in het verleden hun heil al te zeer gezocht in het formuleren van beginselen, die zij meenden uit de bijbel te kunnen affeiden. Terecht wijst De Lange in navolging van Prof. Kraemer erop dat niet het zoeken naar beginselen, maar naar fundamentele levenshoudingen het richtsnoer dient te zijn (blz. 10). Maar dat neemt niet weg dat het uitgangspunt, door Dr. Kuyper geformuleerd als de soevereiniteit van Christus op alle levensterreinen, juist was. Ik wijs er daarbij op dat ook Dr. Kuyper met zijn leer van de algemene genade een aansluiting met andersdenkenden ten einde tot een praktisch beleid te komen mogelijk achtte. In verband hiermede was het m.i. wat evenwichtiger geweest indien De Lange wat minder bladzijden (meer dan 30) had gewijd aan de groei van het sociale denken in de Oecumene en wat meer aandacht had besteed aan de ontwikkeling van de gedachte van een christelijke politiek in eigen land.

Opvallend is trouwens dat De Lange op tal van zeer essentiële onderdelen van zijn betoog met instemming opvattingen weergeeft van personen die er nooit een geheim van hebben gemaakt voorstanders te zijn van een geïnstitutionaliseerde christelijke politiek. Ik noem in dit verband Prof. Zijlstra, Prof. De Gaay Fortman en ook mijn (overleden) broer Dr. J. Ridder. De Lange is echter kennelijk vuurbang voor een institutionalisering van een christelijke opvatting, welke houding wordt bepaald door zijn afkeer van christelijke beginselen. Alleen op deze wijze is te verklaren een exclamatie als die aan het slot van Hoofdstuk V: „De door ons naar voren gebrachte visie is geen christelijke of protestantse visie; het is de visie van een protestant” (blz. 111).

De uitwerking

HOE belangwekkend De Lange's antropologische beschouwingen ook zijn, hij kan er niet mee volstaan.

De Lange moet zijn conclusie dat een samenleving zo moet worden ingericht dat alle mensen in de gelegenheid worden gesteld een antwoord aan God en de medemens te geven aansluitend bij hun diepste wezen en bestemming

VOOR ADVERTENTIES EN
RECLAME IN HET BUITENLAND

INTERNATIONAAL
ADVERTENTIE BUREAU

BOLIJN

KONINGSPLEIN 12-14 • AMSTERDAM • TEL. 247161

(I. M.)

(blz. 244) toetsen aan de concrete werkelijkheid. Hij doet dat in de hoofdstukken 6 t/m 9 aan de hand van enkele onderdelen van de naoorlogse economische politiek.

Op dit punt zijn de bedoelingen van De Lange niet zo gemakkelijk te onderkennen. Als ik het goed zie is zijn redenering ongeveer als volgt: de structuur van de hedendaagse Westerse maatschappij kenmerkt zich door een aantal elementen, die zich slecht verdragen met de visie ontleend aan het bijbelse getuigenis, welke door De Lange wordt omschreven als de verantwoordelijke maatschappij. Daardoor kunnen tal van mensen niet aan hun wezenlijke bestemming komen. De Lange noemt als zodanig: het eigen belang, het hebben en de maatschappelijke ongelijkheid. De taak is nu een wijziging te brengen in de maatschappelijke orde, waardoor deze wordt omgebogen in de richting van een verantwoordelijke maatschappij. Daar de economie een overheersende dominant is geworden in de Westerse maatschappij-inrichting dragen de economen in dit opzicht een zeer speciale verantwoordelijkheid (blz. 110/111).

De concrete onderwerpen die De Lange in het kader van de confrontatie van norm en werkelijkheid aan de orde stelt, zijn de sociale zekerheid, de werkgelegenheids-politiek, de loonpolitiek, de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie en de groei van het nationaal inkomen, m.n. vanuit het gezichtspunt van de bestedingen. Het ligt niet in de bedoeling op elk van deze onderdelen in te gaan. Ik wil mij beperken tot de loonpolitiek en de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie. Deze twee onderwerpen nemen trouwens een centrale plaats in in het praktische gedeelte van de studie; er worden resp. 43 en 29 bladzijden aan gewijd.

Wat betreft de loonpolitiek beperkt De Lange zich in hoofdzaak tot het *proces* van loonvorming. Vrijwel geen aandacht wordt besteed aan de resultaten van de onderhandelingen, hetgeen wordt gemotiveerd met de opmerking, dat we dan immers zouden komen op het terrein van de inkomensvorming en de inkomensverdeling, *een terrein dat niet wordt behandeld* (cursivering van mij). Nu heeft een auteur uiteraard in eerste aanleg de vrijheid zelf te kiezen wat hij zal behandelen. Ik vind het echter jammer en eigenlijk ook niet geheel juist dat wanneer in het kader van het onderwerp: de verantwoordelijke maatschappij, het loonvraagstuk aan de orde wordt gesteld, uitsluitend de organisatie van de loonvorming wordt behandeld en niet het resultaat van de loonvorming, hetgeen impliceert de inkomensverdeling. Voor de vormgeving van de verantwoordelijke maatschappij is laatstbedoeld aspect naar ik dacht belangrijker maar ook moeilijker.

(I. M.)

VEREENIGD BEZIT VAN 1894

Wat het proces van loonvorming betreft gaat De Lange uitvoerig — m.i. onnodig uitvoerig — in op de ontwikkeling sedert 1945. Hij komt tot de conclusie dat het in de periode 1945-1959 gevolgde systeem van een door de overheid geleide loonvorming het meeste aanbeveling verdient. De Lange merkt op dat men nauwelijks een onderdeel van de economische politiek kan noemen waarin bij de discussies over het hoe en waarom en over het voor en het tegen zo vaak het begrip *verantwoordelijkheid* is gebruikt als juist in de loonpolitiek (blz. 175). Vervolgens stelt hij dat in het streven, met name na 1959, om de verantwoordelijkheid voor de loonvorming meer bij het bedrijfsleven te leggen, het traditionele protestantse denken — volgens De Lange een wantrouwen van de overheid — en de optimistische mensbeschouwing van de rooms-katholieke politici een belangrijke rol heeft gespeeld.

Naar ik meen wil De Lange hier te veel bewijzen. Inderdaad heeft bij de vooral ook in de S.-E.R. gevoerde discussie rond het systeem van loonvorming hier te lande — welke ik van dichtbij heb kunnen meemaken — het begrip *verantwoordelijkheid* van het bedrijfsleven een belangrijke rol gespeeld. Echter daarbij ging het niet zo zeer om een dogmatisch begrip dan wel om een economisch begrip. De gedachtengang, in een aantal adviezen van de S.-E.R. tot uitdrukking gebracht, was deze dat, waar het bij het loon gaat om een economische categorie, t.w. de prijs van gepresterde arbeid, het in eerste aanleg de taak van de direct daarbij betrokkenen — i.c. de werknemers en de werkgevers — is de hoogte van het loon vast te stellen. In die zin werd gesproken van een primaire verantwoordelijkheid voor de loonvorming van het bedrijfsleven. Erkend werd echter dat het loon ook een belangrijke macro-economische grootheid is, als kostencategorie zowel als als bestedingscategorie. Het probleem was nu een systeem van loonvorming te ontwerpen, waarbij beide verantwoordelijkheden tot hun recht zouden komen.

De Lange is van mening dat ter verwezenlijking van het complex van doeleinden van de economische politiek de overheid het instrument van de loonpolitiek direct en integraal moet kunnen hanteren. Op die grond geeft hij, zoals reeds werd gezegd, verre de voorkeur aan de centraal geleide loonpolitiek van de periode 1945-1959. „Het gaat te ver en het is te riskant”, zo stelt hij „om zoals bij het huidige proces van loonvorming geschiedt een te zwaar accent te leggen op de organisaties en hun te vragen te handelen uit het gezichtspunt van het algemeen belang. Het is zelfs ongeoorloofd dit te doen, aangezien hierdoor een te zware persoonlijke verantwoordelijkheid komt te liggen op de schouders van degenen die leiding geven aan de centrale organisaties, verenigd in de Stichting van de Arbeid” (blz. 180). Ik vind dit uit de mond van De Lange een moeilijk te plaatsen uitspraak; zij laat zich heel moeilijk passen in zijn uitgangspunt van een verantwoordelijke maatschappij, hetgeen inhoudt het kunnen antwoorden aan God en de medemensen.

Het is uiteraard juist dat het bedrijfsleven niet primair de taak heeft het algemeen belang te behartigen. Maar het kan bij zijn beleid o.m. op het terrein van de loonvorming wel degelijk *rekening houden* met het algemeen belang. In verband hiermede werd in het *Advies inzake het systeem van loonvorming* van de S.-E.R. van 1962³⁾ dan ook gesteld: „Als aan het bedrijfsleven een grotere mate van vrijheid wordt gelaten bij de loonvorming, (plaatst) dit het bedrijfsleven tegelijkertijd voor de verantwoordelijkheid

bij de loonvaststelling rekening te houden met de invloed, welke hiervan uitgaat op de algemeen onderschreven doeleinden van het economische overheidsbeleid. Dit impliceert dat het bedrijfsleven in het kader van de loonvorming op een bepaald moment moet worden geconfronteerd met de eisen die het nastreven van doeleinden van het economische beleid aan de loonontwikkeling stelt”. De Lange is van mening dat dit nauwelijks serieus kan zijn bedoeld. Hij acht het georganiseerde bedrijfsleven niet tot deze verantwoordelijkheid in staat. „Het mist én de kennis én het instrumentarium om aan deze eisen te voldoen” (blz. 170). Hiermede ben ik het niet eens. Het is toch niet zo dat het algemeen belang, zeker in het economisch vlak, een metafysische grootheid is die alleen door de overheid met behulp van een speciale apparatuur kan worden vastgesteld. De overheid maakt wat dit betreft gebruik van hetzelfde instrumentarium dat evenzeer ten dienste staat van het bedrijfsleven, i.c. het Centraal Planbureau. Zelfs mag worden aangenomen dat de kennis van bepaalde voor de loonvorming relevante grootheden bij het bedrijfsleven groter is dan bij de overheid. Het staat zeker niet bij voorbaat vast dat de overheid steeds de meest juiste waardering zal geven van de mogelijkheden die in concreto voor de loonontwikkeling bestaan.

Kenmerkend in dit verband is geweest het verschijnsel van de zwarte lonen, dat zich met name heeft voorgedaan in de periode van de door de overheid geleide loonpolitiek. De Lange behandelt dit probleem wat „en bagatelle”; op blz. 176 wijdt hij er slechts één alinea aan met als waardering dat men de omvang van dit verschijnsel niet moet overdrijven. Daargelaten of de *omvang* van het verschijnsel van de zwarte lonen inderdaad van zo betrekkelijk weinig betekenis was als De Lange wil doen geloven — er worden door hem geen cijfers genoemd — is het verschijnsel als zodanig toch uiterst bedenkelijk. De Lange stelt dat overtreding van een juiste wetgeving niet kan leiden tot wijziging van de wet zelf, maar tot het bestraffen van de overtredingen. Dit is op zichzelf juist, maar de vraag moet worden gesteld of de loonvorming als economische categorie — behoudens in een situatie van calamiteiten — wel in aanmerking komt voor een stringente wetgeving.

Aan de andere kant zou het ook weer te ver gaan als men de verantwoordelijkheid voor de loonvorming, incl. de eraan verbonden aspecten van het algemeen belang, volledig bij het bedrijfsleven zou leggen. Het was dan ook waarschijnlijk overtrokken om bij het loonsysteem, dat in de tweede helft van 1963 in werking trad, de toetsing van de lonen op te dragen aan een orgaan van het bedrijfsleven (i.c. de Stichting van de Arbeid). Dit systeem is geen succes geworden en men is thans weer teruggekeerd tot een systeem met een meer gedeelde verantwoordelijkheid: een vèrgaande vrijheid van loonvorming inclusief de daarbij behorende verantwoordelijkheid voor het bedrijfsleven met een (globale) toetsing van de lonen door een overheidsinstantie (het College van Rijksbemiddelaars) met de Stichting van de Arbeid als verplicht adviesorgaan.

In zijn afkeer van het toekennen van verantwoordelijkheden op het vlak van het algemeen belang aan het bedrijfsleven is De Lange overigens niet geheel consequent. Wanneer hij komt te spreken over de Sociaal-Economische Raad wordt hij ineens niet karig met zijn lof. De term „nuttig werk verrichten” vindt hij eigenlijk een veel te zwakke uitdrukking voor de werkzaamheden van bedoeld orgaan. Het is z.i. een van de belangrijkste instituten die na de oorlog tot stand zijn gekomen; zou de S.-E.R. niet in de Wet op de Bedrijfsorganisatie zijn geregeld, dan had

³⁾ Uitgave S.-E.R. 1962, no. 8.

er een afzonderlijke wet tot stand dienen te komen (blz. 200/201). Uiteraard ben ik het met deze loftuiting eens, maar ik zou De Lange er toch op willen wijzen dat, hoewel de S.-E.R. een adviesorgaan is, zijn adviezen voor het concrete sociaal-economische *beleid* van zeer grote betekenis zijn. De regering wijkt niet zo gemakkelijk af van adviezen door de S.-E.R. uitgebracht. En hoewel de S.-E.R. een orgaan van het bedrijfsleven is, wordt bij zijn adviezen het aspect van het algemeen belang terdege in het oog gehouden. Het moet De Lange ook bekend zijn — hij heeft jarenlang voldoende dicht bij het vuur gezeten — dat de halfjaarlijkse economische rapporten van de S.-E.R. het voornaamste kader vormen waarbinnen het loonbeleid hier te lande zich afspeelt.

Bij de behandeling van de loonpolitiek — en hetzelfde geldt voor de bespreking van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie — treffen wij bij De Lange een sterke voorliefde aan voor de overheid als leidend orgaan in het economisch vlak. Hiertegenover verwijt hij de calvinistische volksgroep — kennelijk bedoelt De Lange hier de politiek en sociaal geïnstitutionaliseerde protestants-christelijke volksgroep, want hij rekent er ook de heer Ruppert onder — een parti pris tegen, elders spreekt hij van een sterke afkeer van, de overheid. Mede hieruit zou de gang van zaken met betrekking tot de loonpolitiek en de vormgeving van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie zijn te verklaren. Nu wordt dit door De Lange wel gesteld, maar nergens voldoende beargumenteerd. Het heeft er veel van dat De Lange zich op dit punt heeft laten verleiden tot het formuleren van een beginsel, een methode waarvan hij elders blijk geeft een grote afkeer te hebben. Ik geloof ook niet dat De Lange gelijk heeft. Wat men de „calvinistische” politieke en sociale groepen kan verwijten, zeker niet een „afkeer van de overheid”. Ik meen zelfs te mogen stellen dat de in deze kringen heersende overtuiging dat het overheidsgezag van Goddelijke oorsprong is, er de oorzaak van is dat men wat terughoudend is wat betreft het inzetten van dit overheidsgezag op economisch gebied; het wordt niet juist geacht dat de overheid gaat optreden als „een van de marktpartijen”.

Ten slotte nog — kort — iets over de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie. Ook hier staat De Lange lang stil — m.i. veel te lang — bij de ontstaansgeschiedenis. De Lange heeft gelijk als hij stelt dat de p.b.o. aanvankelijk vooral ook was opgezet om een rol te spelen in het kader van de economische ordening en dat de behoefte hieraan in belangrijke mate kwam te vervallen naarmate de noodzaak van uitgebreide economische regelingen minder groot werd. In verband hiermede is het ook verklaarbaar dat de p.b.o. organen met name een functie zijn gaan vervullen in d. sectoren van het economisch leven, waarbij de economische ordening nog altijd een factor van betekenis is (m.n. de landbouw en de middenstand). Anderzijds heeft De Lange waarschijnlijk toch te weinig waardering voor het pogen om via de p.b.o. een bijdrage te leveren tot het geven van gestalte aan een verantwoordelijke maatschappij. Hierbij speelt ongetwijfeld een rol het door De Lange gehuldigde „beginsel” dat groepen niet in staat zijn het algemeen belang te bevorderen. Vanuit dit „beginsel” is ook te verklaren dat De Lange een sterke voorkeur heeft voor een wetsontwerp à la Vos, waarbij het overheidselement via de regeringscommissaris als voorzitter van het p.b.o.-orgaan aanmerkelijk sterker was.

Hoe het ook zij, een feit is dat de p.b.o. geen doorslaand succes is geworden. Wellicht is de fout geweest dat men bij het reconstrueren van de menselijke gemeenschap in

het sociaal-economisch vlak aan de verkeerde kant — namelijk van bovenaf — is begonnen. In dit verband ligt er veel waars in de uitspraak van de Staatssecretaris van Sociale Zaken, eind 1964 gedaan, dat het vraagstuk van de medezeggenschap in de onderneming actueler

is dan de p.b.o. Deze uitspraak wordt door De Lange aan het slot van zijn beschouwingen over de p.b.o. met veel instemming geciteerd (blz. 212). Maar juist daarom is het uiterst jammer dat De Lange niet wat minder aandacht heeft geschonken aan de p.b.o. en in plaats daarvan was ingegaan op het vraagstuk van de bedrijfsdemocratie, dat door hem niet wordt behandeld. Het lijkt mij in elk geval niet juist dat, zoals De Lange stelt, bedoeld onderwerp buiten het bestek van zijn studie valt (blz. 239), aannemende dat dit bestek niet zuiver subjectief mag worden uitgezet.

Waardering

HOE moet de studie van De Lange: „De gestalte van een verantwoordelijke maatschappij” worden beoordeeld? M.i. is het een uitermate belangwekkende studie. Er is zeer veel in te vinden, vooral in het eerste gedeelte, dat tot nadenken stemt. Is het echter een bevredigend boek? Op dit punt ben ik minder enthousiast. Naar mijn mening zijn de onderwerpen die worden behandeld om het uitgangspunt met de praktijk te toetsen, minder gelukkig gekozen en rijzen er bij de uitwerking van die onderwerpen ook nog wel enige vragen.

Dit neemt niet weg dat De Lange van harte kan worden gefeliciteerd met zijn proefschrift. Voor alle protestanten met belangstelling voor de economie bevat het waardevol materiaal en het is te hopen dat meerdere economen met een christelijke of protestantse visie De Lange op de door hem ingeslagen weg zullen volgen.

Voorburg.

Drs. P. G. RIDDER.

(I. M.)

Internationaal beleggingsfonds
in Aardgaswaarden

INTERGAS

Participaties dagelijks ter beurse verhandelbaar
via uw bankier of commissionair.

De Amerikaanse

„Food and Agriculture Act of 1965”

IN de Verenigde Staten is een nieuwe wetgeving tot stand gekomen, welke voor de duur van 4 jaar van kracht zal zijn en die betrekking heeft op de produktie en afzet van tarwe, voedergranen en katoen, drie van de belangrijkste produkten van de Amerikaanse landbouw¹⁾. De wetgeving zal van toepassing zijn met ingang van het oogstjaar 1966/1967. De belangrijkste kenmerken zijn:

a. De steunprijzen zullen op wereldmarkt-prijsniveau komen te liggen.

b. Een compensatiebetaling per geproduceerde eenheid zal worden verleend, doch slechts aan hen, die een voldoende oppervlakte van het betreffende gewas uit de produktie hebben genomen.

c. Voor het uit de produktie genomen gedeelte kan een areaalvergoeding per oppervlakte-eenheid worden uitgekeerd.

d. De overheid kan door middel van het „Cropland Adjustment Program” contracten met producenten sluiten, waarbij gehele bedrijven of gedeelten daarvan uit produktie genomen worden voor een periode van 5 à 10 jaar.

De steunprijzen zullen worden aangepast aan het wereldmarkt-prijsniveau, waardoor de overheidsuitgaven voor exportsubsidies zullen worden beperkt. Afwijkingen tussen de vaste steunprijs en de wisselende wereldmarktprijzen zullen worden genivelleerd door heffingen en subsidies. Eveneens wordt op deze wijze een verband gelegd tussen de binnenlandse produktie en de wereldmarkt. Voorkomen wordt dat de hogere Amerikaanse exportprijzen fungeren als „paraplu”, waardoor concurrerende landen worden aangemoedigd om hun produktie uit te breiden en hun positie op de exportmarkt te versterken. Bovendien zal het lagere prijsniveau de produktie van vervangingsmiddelen minder stimuleren dan de hogere steunprijzen deden.

De compensatiebetaling, dikwijls ook „directe” betaling genoemd, wordt grotendeels door de overheid gefinancierd. Voor tarwe wordt een gedeelte door de consument betaald via de verwerkende industrie. Pogingen van de Administratie om een groter gedeelte ten laste van de consument te brengen faalden door de toegenomen invloed van consumenten en stedelijke elementen bij de wetgeving. De financiële consequenties voor de Schatkist van de nieuwe wetgeving zullen dan ook groter zijn dan de Administratie bij het indienen van de voorstellen had gehoopt.

Door middel van nationale referenda moeten de producenten zich uitspreken of zij de systemen aanvaarden. Bij verwerping vervalt men in de door de Minister vastgestelde steunprijzen zonder verdere toeslagen.

¹⁾ Zie ook: „Kentering in het landbouwbeleid van de Verenigde Staten?” in *E.-S.B.* van 4 augustus 1965.

Produktiebeleid

DE nieuwe wetgeving verschaft — binnen bepaalde grenzen — de Minister van Landbouw een groot aantal middelen om een produktiebeleid te voeren. Hij stelt het streefcijfer voor de omvang van de produktie en zodoende voor de te bebouwen oppervlakte vast. Door het bepalen van de hoogte van de steunprijzen zowel als door de mogelijkheid overheidsvoorraden op de markt te brengen beïnvloedt hij het prijsniveau. Ten einde te kunnen vaststellen welk gedeelte van de oppervlakte de producent voor bepaalde gewassen uit de produktie moet nemen om voor de compensatiebetaling en de areaalvergoeding in aanmerking te komen, dient de Minister van Landbouw de gewenste omvang van de nationale produktie en dus de te bebouwen oppervlakte voor het desbetreffende gewas voor ogen te hebben. Verder stelt hij de grootte van de compensatiebetalingen en de areaalvergoedingen vast.

De omvang van de nationale produktie wordt jaarlijks bepaald op basis van de te verwachten binnenlandse consumptie, de te verwachten commerciële export, de noodzakelijke reservevoorraad en de hoeveelheden welke men tegen concessionele voorwaarden ter beschikking wil stellen aan ontwikkelingslanden. Zo wordt er naar gestreefd de tarwe-oogst van 1966 35,8 mln. ton te laten bedragen. Hiervan zijn 13,6 mln. ton bestemd voor binnenlandse menselijke consumptie en 19,3 mln. ton voor export. Van deze 19,3 mln. ton is ruim 13,6 mln. ton bestemd voor het beschikbaar stellen, tegen concessionele voorwaarden, aan ontwikkelingslanden en ongeveer 5,4 mln. ton voor commerciële export.

Voor katoen wordt een export van 5,3 mln. balen geraamd, waarvan 1 mln. balen tegen concessionele voorwaarden.

Compensatiebetaling en areaalvergoeding

HET systeem van compensatiebetalingen per geproduceerde eenheid komt in beginsel overeen met het zgn. „Brannan Plan”, zoals dat in de jaren vijftig door de toenmalige Minister van Landbouw, Secretary Brannan, was voorgesteld, doch door het Congress werd verworpen.

Hoewel reeds in 1954 een dergelijk systeem voor wol werd ingevoerd, werd de eerste belangrijke stap op deze weg gedaan in 1961, toen het voor voedergranen van kracht werd, terwijl een enigermate overeenkomstig systeem in 1962 voor tarwe werd ingevoerd.

Een belangrijke reden waarom men van landbouwzijde dikwijls tegen het systeem van compensatiebetalingen is, is dat de subsidies, welke worden verstrekt, er zo zichtbaar

door worden. Men vreest dat dit misverstanden zal creëren, een ongunstige invloed zal hebben op de publieke opinie ten opzichte van de landbouw, en tevens dat, wanneer op overheidsuitgaven moet worden bezuinigd, de verleiding groot zal zijn deze zichtbare subsidie te verminderen. Weliswaar is de wetgeving voor 4 jaar van kracht, doch de begroting moet elk jaar worden goedgekeurd.

Men meent dat aan de belangrijke en afwijkende positie, welke de landbouw inneemt in vergelijking met andere bedrijfstakken, welke op hun beurt door vele, niet altijd zichtbare, maatregelen eveneens worden beschermd, te kort zal worden gedaan. Niettemin zijn er in landbouwkringen ook steeds voorstanders geweest, die meenden dat dit systeem een rationele methode van samenwerking tussen bedrijfsleven en overheid was.

De grootte van de areaalvergoeding per bedrijf hangt af van de oppervlakte die niet wordt bebouwd en van de geschatte opbrengst die daarop zou hebben plaatsgevonden.

Overschotproductie

UIT bovengenoemde voorbeelden van de schatting van de omvang van de nationale produktie voor tarwe, voedergranen en katoen blijkt wel dat de Verenigde Staten zijn betrokken in een planmatige landbouwproduktie, waarvan de omvang is gericht op de commerciële binnen- en buitenlandse vraag, zowel als op de niet-commerciële vraag in ontwikkelingslanden.

In de jaren vijftig werden de overschotten van voedsel en vezels een groot probleem en in 1954 kwam een speciale wetgeving voor de bevordering van de afzet tot stand. Deze surplusafzet werd oorspronkelijk gezien als een noodzakelijk, doch tijdelijk, sluitstuk van de landbouwpolitiek in verband met de overproduktie, terwijl de hoop dat deze afzet toekomstige markten zou creëren en een steun zou zijn binnen het kader van de Amerikaanse buitenlandse politiek, belangrijke doch bijkomstige oogmerken waren.

Landbouwoverschotten zijn sindsdien voor een waarde van \$ 16 mrd. (\$ 7,6 mrd. aan tarwe; \$ 2,5 mrd. aan katoen; \$ 1,5 mrd. aan voedergranen; \$ 1,3 mrd. aan oliezaden en -produkten en \$ 0,7 mrd. aan rijst) ter beschikking gesteld. Zij zijn een belangrijke rol gaan spelen in de economie van een aantal ontwikkelingslanden, zelfs zo dat wordt gevreesd dat een plotselinge onderbreking catastrofale gevolgen zou kunnen hebben voor hun economie. De klassieke voorbeelden hiervan zijn wel India en Pakistan.

Ook om andere redenen is men van oordeel dat, althans voor een reeks van jaren, deze verschepingen moeten worden voortgezet. Vandaar dat bij het vaststellen van het streefcijfer voor de produktie met deze concessionele exporten rekening wordt gehouden.

Men krijgt de indruk dat het zwaartepunt in de loop der jaren enigszins is verschoven van de noodzaak om overschotten af te zetten, naar het belang dat het ter beschikking stellen van deze produkten heeft binnen het kader van de Amerikaanse buitenlandse en hulpverleningspolitiek. Sommige organisaties en politici, die voorheen op het standpunt stonden dat moest worden gestreefd naar een evenwicht tussen produktie en commerciële vraag, gaan thans overhellen naar het standpunt dat het produceren van overschotten doelbewust moet plaatsvinden — ten bate van de buitenlandse voedselhulp — binnen het kader van de buitenlandse politiek.

Afgezien van andere mogelijke voor- en nadelen hiervan²⁾ is het politiek aantrekkelijke van een dergelijk systeem

dat het een grotere produktie noodzakelijk maakt, terwijl de kosten daarvan niet geheel ten laste van de landbouw, doch geheel of gedeeltelijk van het buitenlandse beleid, kunnen worden gebracht. Uitsluitend uit financieel oogpunt bezien is namelijk het geven van een vergoeding voor niet produceren minder kostbaar dan het uit de markt nemen en distribueren van overschotten.

Hoewel hulpverlening door middel van doelbewust daarvoor geproduceerde overschotten meer kosten, in geld uitgedrukt, met zich brengt voor het donorland dan hulp door middel van „ongebonden” fondsen, is een aantrekkelijkheid dat het verstrekken van zelf-geproduceerd voedsel de betalingsbalans van het donorland niet ongunstig beïnvloedt. Bilaterale voedselhulp is volledig „gebonden” hulp.

Sommige waarnemers hebben de indruk, dat ook het systeem van „zichtbare” betalingen ertoe zal leiden, dat de druk, om deze te verminderen en in plaats daarvan de landbouweconomie te helpen door meer overschotten te laten produceren ten behoeve van ontwikkelingslanden, zal toenemen. Vooral nu de beschikbare overschotten van granen en zuivelprodukten zo zijn afgenomen is dit onderwerp weer bijzonder actueel.

Ook het feit, dat de Administratie nu de middelen ten dienste staan om de omvang van de produktie te beïnvloeden, zou tot een meer geperfectioneerd systeem van overschotproduktie, gericht op hulpverlening, kunnen leiden. Niettemin zullen de hogere kosten van overschotproduktie bij de bepaling van het beleid een belangrijke rol blijven spelen.

Een element, dat bij dit onderwerp moet worden genoemd, is, dat oorspronkelijk overschotten slechts beschikbaar konden worden gesteld voor concessionele verkoop naar het buitenland wanneer de Minister van Landbouw had vastgesteld dat er van het produkt inderdaad een „surplus” was.

In de loop der jaren zijn enige amendementen op de wetgeving goedgekeurd, welke de Administratie machtigen plantaardige vetten en oliën, daarvan afgeleide produkten, en zuivelprodukten uit de open markt te kopen voor hulpverleningsdoeleinden, ook al zijn zij niet tot „surplus” verklaard. Er zijn verder wetsvoorstellen ingediend — doch deze zijn nog niet in behandeling genomen — om deze machtiging verder uit te breiden.

Het is wellicht interessant er in dit verband op te wijzen, dat de Verenigde Staten onderwijl van landen, die voedselhulp krijgen, steeds meer gaan eisen, dat zij aan de opvoering van hun eigen landbouwproduktie een hoge prioriteit geven. De bezwaren, die men voorheen in bepaalde kringen had tegen de bevordering van de uitbreiding van de produktie in ontwikkelingslanden, indien de betreffende gewassen met de Amerikaanse landbouwprodukten concurreerden, worden zelden meer gehoord.

Het verloop van de overschotvoorraden sinds 1953 geeft het volgende beeld:

Regeringsvoorraden

Op 30 juni van	Totaal mln. \$	Maïs		Katoen		Tarwe	
		mln. \$	mln. m.t.	mln. \$	mln. bal.	mln. \$	mln. m.t.
1953	2.158	324,2	5,8	30,7	0,2	1.089,8	12,7
1955	4.571,7	934,9	14,7	266,4	1,7	2.296,6	26,5
1959	5.259,0	1.575,6	26,5	141,3	1,0	2.415,6	31,2
1960	6.020,8	1.700,0	29,4	868,1	5,0	2.451,6	32,5
1964	4.338,3	906,5	18,6	728,9	4,4	1.683,1	22,5
1965	3.892,2	594,7	12,3	1.096,9	6,6	1.296,7	17,6

²⁾ Op. cit., blz. 716 en 717.

De tarwevoorraad is sinds juni 1965 nog verder geslonken, o.a. door vraag op de wereldmarkt uit communistische landen, terwijl de oogsten in sommige exporterende landen minder goed zijn geweest ³⁾.

Cropland Adjustment Program (C.A.P.)

DIT programma biedt de mogelijkheid maximaal bijna 17 mln. ha uit de produktie te nemen over een langere periode. Op te merken valt, dat tegen dit programma nogal bezwaren zijn ingebracht. Deze luiden in hoofdzaak dat de contracten de mogelijkheid om de produktie t.z.t. zo nodig uit te breiden, beperken; dat zij de trek van industrieel ongeschoolden naar de stedelijke centra vergroten, en dat zij de ontvolking van het platteland aanmoedigen en daardoor de bestaansmogelijkheid van andere bedrijven in de landelijke streken verminderen. De Administratie heeft hierop geantwoord, dat de machtiging met beleid zal worden gehanteerd.

Interessant is nog dat men de door middel van het C.A.P. uit de produktie genomen bedrijven ook voor recreatiedoeleinden, zoals jagen, vissen en wandelen hoopt te bestemmen en dat hiervoor aan de eigenaar een extra vergoeding kan worden gegeven. Ook kan de overheid in de kosten van bebossing en overeenkomstige maatregelen bijdragen, zoals onder een andere wetgeving trouwens reeds mogelijk was. Ten slotte kan de federale regering bijdragen in de kosten van de aankoop van landbouwgrond door andere overheidsinstellingen voor doeleinden gericht op behoud van landschapsschoon, groene zones, recreatie, tegengaan van water- en luchtverontreiniging. Het C.A.P. is dus meer dan alleen maar een systeem om de produktie van overschotten te voorkomen. Het is tevens een onderdeel in het streven naar doelmatige ruimtelijke ordening en bodembestemming.

Intussen heeft de President op 4 november 1965 een „Nationale Adviescommissie voor Voedsel en Vezels” ingesteld. Deze Commissie heeft de opdracht om alle facetten van de landbouw en voedselvoorziening tegen de achtergrond van het nationale belang te bestuderen en om aanbevelingen te doen binnen een termijn van 18 maanden. Het feit, dat naast de landbouw ook andere sectoren van de maatschappij zijn vertegenwoordigd, wijst erop dat het landbouwbeleid wordt beschouwd tegen de achtergrond van de nationale belangen.

Bovendien heeft de President ingesteld het „Presidentiële Comité voor Voedsel en Vezels”, waarin, onder voorzitterschap van de Minister van Landbouw, ook de Ministers van Buitenlandse Zaken, Handel en Arbeid zitting hebben. Deze groep brengt aanbevelingen uit aan de President inzake het landbouwbeleid en zij zal tevens een oordeel moeten geven over de aanbevelingen, welke de eerder genoemde Adviescommissie zal doen.

Het is opgevallen, dat de Minister van Buitenlandse Zaken lid is van deze groep. Dit wordt uitgelegd als een aanwijzing dat aan het ter beschikking stellen van voedsel als hulpverlening aan ontwikkelingslanden een meer formele status wordt toegekend dan aanvankelijk, toen men er in 1954 mee begon, in het voornemen lag. De snelle uitbreiding van de wereldbevolking en de toenemende behoefte aan landbouwprodukten hebben bij de opinievorming uiteraard een grote rol gespeeld.

³⁾ Sinds het schrijven van dit artikel heeft, met het oog op de geslonken voorraden, de Administratie van de Verenigde Staten voor het oogstjaar 1967/1968 de tarwe-oppervlaktebeperking wat verminderd.

SAMENVATTEND zouden wij kunnen zeggen, dat de nieuwe wetgeving tracht, door de steunprijzen in lijn te brengen met het wereldprijzniveau, een verband te leggen tussen produktie en binnen- en buitenlandse vraag. Tevens wordt hierdoor de positie van de Verenigde Staten op de exportmarkt versterkt en wordt voorkomen dat dankzij de Amerikaanse „prijssparaplus” concurrerende landen hun produktie en export ten koste van de Verenigde Staten uitbreiden. De concurrentiepositie van landbouwprodukten ten opzichte van vervangingsmiddelen wordt versterkt. Doordat de compensatiebetalingen grotendeels door de Schatkist geschieden, wordt stijging van consumentenprijzen voorkomen.

Een groot aantal middelen staat de Administratie ter beschikking om dit prijspeil verder te beïnvloeden, zoals het vaststellen van de produktie-omvang en het vrijgeven van regeringsvoorraden. Door het systeem van compensatiebetalingen, welke in hoofdzaak door de overheid worden betaald, hoopt men het inkomen van de landbouwer op een redelijk peil te brengen zonder dat de consument meer voor voedsel of vezels betaalt.

Er staat de overheid een aantal middelen ter beschikking om de produktie-omvang te beïnvloeden, waardoor het mogelijk wordt te voorzien in de behoefte voor binnen- en buitenlandse commerciële doeleinden, noodzakelijke reserve, en hulpverleningsdoeleinden aan ontwikkelingslanden. Het is de bedoeling deze wijze van hulpverlening voort te zetten, doch men zal meer nadruk leggen op de noodzaak dat deze landen in de eerste plaats zelf hun produktie uitbreiden. De hogere kosten van overschotproduktie spelen een belangrijke rol bij de beleidsbepaling.

De invoering van het „Cropland Adjustment Program” en trouwens ook andere reeds getroffen wettelijke maatregelen, geven aan dat bij het landbouwbeleid wordt gestreefd naar het geven van een bijdrage tot een doeltreffende ruimtelijke ordening en bodemgebruik, en dat het beleid zich richt op de versterking van de positie van het efficiënte bedrijf.

De systemen, in de nieuwe vierjarige wetgeving vastgelegd, moeten hun deugdelijkheid bewijzen. Daarnaast worden verdere ontwikkelingen verwacht in de produktie, verwerking, distributie en afzet- en consumptiesectoren en hulpverleningssystemen. Bovendien wijzigt het wereldbeeld zich steeds, mede door snelle uitbreiding van de bevolking. Vandaar dat reeds thans studies worden ondernomen, waarvan men hoopt dat aanbevelingen inzake toekomstige aanpassingen er het resultaat van zullen zijn.

De wetgeving op de afzet van overschotten komt in 1966 weer in behandeling ⁴⁾.

Washington, D.C.

A. S. TUINMAN.

⁴⁾ Na het schrijven van dit artikel heeft President Johnson in zijn boodschappen aan het Congress, inzake de buitenlandse hulpverlening in het algemeen, en betreffende de voedselhulp, de in het bovenstaande aangegeven beleidslijnen doorgetrokken. De Administratie heeft het Congress voorgesteld belangrijk grotere nadruk te leggen op de noodzaak van een toenemende zelfwerkzaamheid van de ontwikkelingslanden, en de opvoering van de eigen agrarische produktie. Voorgesteld is de voedselhulp geleidelijk om te bouwen van verkopen tegen betaling in lokale valuta tot dollaraankopen op langlopend krediet. In de begrotingsboodschap zijn de financiële consequenties van deze beleidswijzigingen, benevens van de veranderingen in de Amerikaanse landbouwpolitiek, als bovenbesproken, ook duidelijk terug te vinden.

Schrijver geeft in dit artikel eerst de inhoud weer van de voornaamste Westduitse plannen ter zake van de ondernemingsgewijze vermogensaanwasdeling. Vervolgens wijdt hij er een kritische beoordeling aan. Zijn conclusie is dat deze vorm van vermogensaanwasdeling de voorkeur verdient boven het instellen van een investeringsloon of een collectieve vermogensaanwasdeling, aan welke vormen van werknemersaandeel in de vermogensgroei van de onderneming in een tweetal vorige artikelen reeds aandacht is besteed.

Ondernemingsgewijze vermogens- aanwasdeling in West-Duitsland

IN een tweetal vorige artikelen gaven wij een overzicht van de Duitse plannen met betrekking tot het investeringsloon en de collectieve vermogensaanwasdeling¹⁾. Op deze beide vormen van toekenningen aan de werknemers viel nog wel het een en ander aan te merken, indien men deze wil bezigen als instrumenten om tot een bredere vermogensspreiding te komen. In dit artikel wordt de ondernemingsgewijze vermogensaanwasdeling onder de loep genomen.

Onder *ondernemingsgewijze vermogensaanwasdeling* wordt een winstdelingssysteem verstaan, waarbij de werknemers deelgerechtigd zijn tot de *ingehouden* winst van hun eigen onderneming en waarbij zij uit dezen hoofde aanspraken in risicodragende of risicomijdende vorm op hun eigen onderneming ontvangen of, in plaats daarvan, een bedrag in contanten, hetwelk zij verplicht in al dan niet nader aangeduide vermogensobjecten moeten beleggen.

De plannen ter zake van ondernemingsgewijze vermogensaanwasdeling

EEN van de eerste schrijvers in Duitsland, die ondernemingsgewijze vermogensaanwasdeling propageerde was *Spindler*²⁾. Hij heeft in 1951 in zijn eigen onderneming een systeem van winstdeling ingevoerd, waarbij de werknemers $\frac{1}{4}$ van de fiscale winst ontvangen. Een gedeelte hiervan (tot maximaal een maand loon in totaal) moet verplicht in de vorm van risicodragend kapitaal in de onderneming blijven; de rest mag naar verkiezing in contanten worden opgenomen of in de onderneming belegd blijven. De werknemer is vrij zijn deelgenootschap op te zeggen. Hij krijgt dan zijn deelneming binnen een termijn van 5 jaar met eventuele kapitaal aanwas uitgekeerd.

Met andere ondernemers, die hun werknemers in aandelvorm in hun winst willen laten delen, heeft *Spindler* een „Arbeitsgemeinschaft zur Förderung der Partnerschaft in der Wirtschaft” opgericht, die al enige honderden leden kent. Een vrij groot aantal van hen heeft reeds in enigerlei vorm ondernemingsgewijze vermogensaanwasdeling ingevoerd voor hun werknemers, waarbij laatstgenoemde vermogensaanspraken op hun eigen onderneming ontvangen.

In 1952 kwam de *Katholische Arbeiter Bewegung* met plannen om de werknemers in de „balanswinst”, na aftrek van kapitaalrente, ondernemersloon en een risicopremie, van de eigen onderneming te laten delen, in de vorm van aandelen in kleine coupures. Firma's zou men hiertoe eerst dienen om te zetten in commanditaire vennootschappen. Als alternatief zou men de werknemers ook contanten kunnen geven om te beleggen in deelnemingen in beleggingsgemeenschappen. De vermogensaanwasdeling dient volgens de K.A.B. tot stand te worden gebracht door vrije overeenkomsten tussen werkgevers en werknemers. Ten einde de werkgevers niet al te kopschuw te maken voor haar plannen wilde de K.A.B. de werknemers eventueel laten afzien van het stemrecht op hun aandelen. Er werd ten slotte voorgesteld de aan de werknemers uit te reiken aandelen drie jaren te blokkeren, doch daarna vrije verhandeling ter beurze toe te staan.

De *Christlich-Demokratische Arbeitnehmerschaft* — een werkgemeenschap van werknemers binnen de C.D.U. — heeft zich ook veel moeite gegeven om de vermogensaanwasdeling in Duitsland aanvaard te krijgen. Zij liet in 1953 voorstellen ter regeling van de vermogensaanwasdeling het licht zien³⁾ en zij publiceerde zelfs een ontwerp voor een wet met betrekking tot de voorzieningen, die de overheid zou dienen te treffen om tot een verantwoorde verwezenlijking op ruime schaal van de vermogensaanwasdeling te kunnen komen⁴⁾. De C.D.A. heeft in haar „wetsontwerp” opgenomen, dat alle industriële ondernemingen met meer dan 100 personeelsleden hun werknemers in de vermogensaanwas behoren te laten delen. Dit kan geschieden door deelneming in het risicodragende of risicomijdende kapitaal van de eigen onderneming, of „in anderer geeigneter Form”. De invoering en nadere uitwerking van de vermogensaanwasdeling wordt overgelaten aan het overleg tussen werkgevers en werknemers. Aan dit overleg tussen werkgevers en werknemers is eveneens overgelaten welk gedeelte van de winst naar de werknemers dient te gaan en wat elke werknemer persoonlijk zal ontvangen.

De werknemers krijgen niet rechtstreeks aanspraken op

³⁾ *Entschliessungen der Bundestagung der Sozialausschüsse der christlich-demokratischen Arbeitnehmerschaft, Köln 1953.*

⁴⁾ *Ein Gesetzesvorschlag über „Das Miteigentum von Arbeitnehmern”,* herausgegeben von den Sozialausschüssen der Christlich-Demokratischen Arbeitnehmerschaft, Königswinter 1957, 4e druk.

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 11 mei 1966, blz. 506 en van 1 juni 1966, blz. 581.

²⁾ G. P. *Spindler: Mitunternehmertum in Vom Klassenkampf zum sozialen Ausgleich, Lüneburg 1951.*

het vermogen van de eigen onderneming, doch er wordt per onderneming een „Werksgenossenschaft” opgericht, waaraan de onderneming de overeengekomen vermogensaanwas afstaat. De individuele werknemers krijgen dan aanspraken op het vermogen van de Werksgenossenschaft. De Werksgenossenschaft, die geleid wordt door vertegenwoordigers van de „Werksgenossen”, dat zijn de werknemers, die in de vermogensaanwasdeling delen, beheert het vermogen voor de werknemers en maakt namens hen gebruik van het aan de aandelen verbonden stemrecht (dit is allemaal in het wetsontwerp tot in de kleinste details voorgeschreven). De Werksgenossenschaft mag echter op de aandeelhoudersvergadering van de desbetreffende onderneming niet meer stemmen laten uitbrengen dan eenderde — of soms de helft — van de stemmen, die in totaal door aandeelhouders kunnen worden uitgebracht. Men kan pas Werksgenosse worden na minstens twee jaar als personeelslid aan de onderneming verbonden te zijn geweest.

De aanspraken op de Werksgenossenschaft zijn niet vrij verhandelbaar. Verzilving of belening kan, onder bijzondere omstandigheden, slechts plaatsvinden met toestemming van het bestuur van de Werksgenossenschaft. De waarde van de deelneming wordt dan in overleg tussen het bestuur van de Werksgenossenschaft en de leiding van de onderneming vastgesteld, „nach steuerlichen Bewertungsvorschriften”. Verzilving moet worden toegestaan als de werknemer een huis wil kopen. Bij beëindiging van de dienstbetrekking kan de werknemer kiezen tussen overdracht van zijn aanspraken aan een andere werknemer of overdracht aan de onderneming. In het laatste geval moet de onderneming na uiterlijk één jaar tot uitbetaling in contanten overgaan, indien de voormalige werknemer dit verlangt.

De C.D.A. sprak ook nog over „überbetriebliches Miteigentum, ins besondere im Wege der Beteiligung an Kapitalanlagegesellschaften”, doch zij weidde daar niet verder over uit. Zij opperde slechts dat men deze zou kunnen bezigen, waar het geven van vermogensaanspraken door de eigen werkgever niet (de overheid) of moeilijk (bijv. kleine bedrijven) te verwezenlijken is.

De *Deutsche Angestellten Gewerkschaft*, een vakcentrale voor hoofdarbeiders, bracht in 1955 voorstellen ter tafel ⁵⁾, die in grote lijnen overeenkomen met die van de Christlich-Demokratische Arbeitnehmerschaft. Alleen is hier en daar nog wat meer op details ingegaan en wilde de D.A.G. meer door de overheid laten voorschrijven. Zij wilde bijv. de vermogensaanwasdeling wettelijk laten voorschrijven. Bij grote ondernemingen — de grens wordt meestal op 20 werknemers gesteld, doch deze kan naar gelang de aard van de onderneming hoger of lager liggen — dienen de werknemers aanspraken op de eigen onderneming te krijgen; bij kleinere ondernemingen gaat de voorkeur uit naar het inschakelen van beleggingsgemeenschappen. De winst die naar de factor arbeid gaat, is te relateren aan de betekenis van de arbeid voor de toegevoegde waarde in de produktie; de winstdeling kan ook onderling worden overeengekomen tussen de produktiefactoren. Voor zover winst beschikbaar kan komen voor uitkering in contanten — en dus niet nodig is voor interne financiering — behoort in de eerste plaats gedacht te worden aan prijsdalingen, waarvan alle consumenten profiteren, en daarna pas aan winstdeling. Het aandeel van de individuele werknemer wil de D.A.G. liefst afhankelijk stellen van de hoogte van

zijn loon; eventueel met een plafond of een andere begrenzing. Er wordt, evenals bij de voorstellen van de C.D.A., voor gepleit een beherrende instantie in te schakelen tussen de winstgerechtigde werknemers en de onderneming; hier wordt deze „Spezialgenossenschaft” genoemd.

Volgens de D.A.G. behoren de aanspraken van de werknemers bij ontslag terug te vloeien naar de onderneming. De voormalige werknemer heeft dan de keus tussen een uitkering in contanten „unter Berücksichtigung des tatsächlichen Wertes des verfallenen Anteils laut letzter Bilanz”, vast te stellen in overleg tussen de werkgever en de Spezialgenossenschaft, of een verhoging van zijn pensioenrechten. De onderneming mag de uitkering in contanten maximaal twee jaar uitstellen, als deze tot liquiditeitsproblemen zou leiden. Zij moet dan wel voor een rentevergoeding zorgdragen. Verdere verzilvingen zijn niet toegestaan. Ten slotte wilde de D.A.G. nog een scheidsrechtelijke instantie laten instellen om op te treden ingeval van onenigheid over de uitleg van de vermogensaanwasdelingsovereenkomst.

Veel eenvoudiger zijn de voorstellen van *Dr. Bachmann* van het „Bayerische Landesverband des Deutschen Gewerkschaftsbundes” ⁶⁾. Hij wilde wettelijk alle naamloze vennootschappen met ter beurze genoteerde aandelen verplichten om na de uitkering van 6 pCt. dividend over het nominale aandelenkapitaal de helft van de resterende overwinst in de vorm van vermogensaanspraken aan de werknemers uit te keren. Bachmann meende, dat als men alleen de maatschappijen met ter beurze genoteerde aandelen hiertoe verplicht, de andere wel moeten volgen om een tekort aan arbeidskrachten te voorkomen. Volgens berekeningen van Bachmann zouden de werknemers, mits zij niet ontsparen, na 28 jaar evenveel aandelen kunnen bezitten als de oorspronkelijke kapitaalverschaffers. Bachmann wilde de werknemers echter geheel vrij laten beschikken over de vermogensaanspraken op hun onderneming. Het leek hem het beste wanneer de werknemers ertoe zouden overgaan de aanspraken op hun onderneming te verkopen in ruil voor deelnemingen in een beleggingsgemeenschap om zodoende een grotere risicospreiding te verkrijgen. Hetgeen de individuele werknemer van de vermogensaanwas ontvangt dient afhankelijk te zijn van zijn leeftijd.

Pass ⁷⁾ wilde de werknemers op grond van vrije overeenkomsten tussen werkgevers en werknemers in de vermogensaanwas laten delen. Hij stelde voor om ongeveer de helft van de vermogensaanwas aan de werknemers toe te kennen. Hij onderkende, dat de ondernemers dan door zoveel mogelijk winst uit te keren, voor de werknemers niets zouden kunnen overlaten. Daarom moeten er wel wettelijke voorschriften komen ten aanzien van de winstbepaling en de winstbestemming. Voor zover het met het oog op de investeringen noodzakelijk is tot blokkering van de winstparten van de werknemers over te gaan, dient eveneens een gedeelte van de aan de kapitaalverschaffers toe te kennen winst geblokkeerd te worden. Het is volgens *Pass* beter de werknemers niet rechtstreeks te laten deelnemen in het vermogen van hun eigen onderneming, doch hen deelnemingsbewijzen in beleggingsgemeenschappen te laten kopen.

⁵⁾ H. Bachmann: „Kapitalbeteiligung der Arbeitnehmer”, *Gewerkschaftliche Monatshefte*, 1953, blz. 208 e.v.

⁷⁾ R. A. Pass: „Das Eigentum in der zweiten industriellen Revolution”, in *Grundfragen moderner Wirtschaftspolitik*, Frankfurt/M. 1958.

⁵⁾ *Miteigentum der Arbeitnehmer*, Hamburg 1955.

*Molitor*⁸⁾ heeft zich speciaal bezig gehouden met de aard van deze beleggingsgemeenschappen. Hij stelde, dat de voor werknemers bestemde beleggingsgemeenschappen alleen maar mogen beleggen in eerste-klas, gemakkelijk ter beurze verhandelbare, waarden. Deze beleggingsgemeenschappen dienen een juiste verhouding tussen aandelen en obligaties in acht te nemen. De deelnemers moeten hun deelnemingsbewijzen steeds tegen de intrinsieke waarde bij de beleggingsgemeenschap kunnen aanbieden. Het bestuur van de beleggingsgemeenschap behoort te bestaan uit vertegenwoordigers van de beleggers en niet uit bankiers e.d.

Beoordeling van de plannen

HET meest in detail uitgewerkt zijn de plannen van de Christlich-Demokratische Arbeitsgemeinschaft van de C.D.U. en van de Deutsche Angestellten Gewerkschaft. Zij regelen echter de bevestiging van de werknemers, Werksgenossenschaften resp. Spezialgenossenschaften genoemd. En deze lijken nu juist overbodig, als alleen wordt belegd in aandelen van of schuldvorderingen op de eigen onderneming. Dit blijkt ook uit de praktijk. Ongeveer 20 pCt. van de Duitse winstdelingsregelingen kende immers in 1958 al een vermogensaanwasdeling, waarbij de winstparten van de werknemers geheel of ten dele als risicodragend of risicomijdend kapitaal binnen de eigen onderneming blijven⁹⁾. Bachmann, Pass of Spindler komen ook niet tot dergelijke ingewikkelde constructies, die goedwillende werkgevers kopschuw zouden kunnen maken. Alle met het beheer en de administratie van de werknemerswinstparten samenhangende handelingen kunnen even goed plaatsvinden door de administratie van de onderneming.

Is men bang voor een te grote invloed van bepaalde belangengroepen op het beleid van de onderneming, dan zijn er, zonder ten opzichte van de werknemers-aandeelhouders te discrimineren, algemene maatregelen te nemen ter beperking van het stemrecht voor grote pakketten aandelen. Welke redelijke beweegredenen zijn er trouwens aan te voeren om een werknemer die een aandeel via winstdeling ontvangt niet op een aandeelhoudersvergadering te laten verschijnen, maar wel een werknemer die op andere wijze, bijv. via de beurs, een aandeel weet te verwerven?

Wanneer men de werknemers, waar dat mogelijk is, in de vermogensaanwas van hun eigen onderneming laat delen, zal dit tot een rechtstreekse overheveling van vermogen naar de werknemers in plaats van naar de oorspronkelijke kapitaalverschaffers leiden. Hierdoor valt de vermogensongelijkheid inderdaad te verminderen. Dit geschiedt dan zonder dat het onaangename economische gevolgen behoeft te hebben. De werknemer kan met de toegekende vermogensaanspraken — als deze tenminste niet verhandelbaar zijn — zijn consumptie niet vergroten. Hij jaagt zodoende evenmin de prijzen op. De onderneming krijgt geen geringere winst en doordat aan werknemers toegekende winst fiscaal tot de kosten behoort, zelfs nog een grotere liquiditeit. Er zal derhalve uit dien hoofde

ook geen noodzaak tot prijsverhoging zijn. Alleen zal een gedeelte van de ingehouden winst, die voorheen aan de aandeelhouders toekwam, naar de werknemers gaan. In hun dividenduitkering behoeven de aandeelhouders daar echter niets van te bespeiden. Alleen de toekomstige stijgingskans voor het bevestigend wordt misschien kleiner.

Voorgaande redenering gaat uiteraard alleen op wanneer de werknemers het hun toegekende vermogen blijven aanhouden. Vandaar waarschijnlijk, dat de D.A.G. alleen verzilvering van de vermogensaanwas toestaat bij het verlaten van de onderneming en dat de C.D.A. eveneens sterk beperkende bepalingen hieromtrent heeft voorgesteld. Hieraan zijn echter de nadelen verbonden, dat zodoende het verloop van personeel extra in de hand gewerkt zal worden en dat de werknemers waarschijnlijk niet zo erg warm zullen lopen voor vermogen, hetwelk niet realiseerbaar is en waarvan zij in het begin alleen maar de geringe vruchten mogen consumeren. Het andere uiterste — volledige beschikkingsvrijheid over de vermogensaanwas, zoals bijv. Bachmann voorstelt — lijkt voorlopig echter al te gevaarlijk. In de praktijk zal men naar een redelijke middenweg moeten zoeken, waarbij de mate waarin van deblokkeringsmogelijkheden gebruik wordt gemaakt een aanwijzing kan vormen om in de toekomst de teugels meer te vieren of strakker aan te trekken.

Aan het verstreken van vermogensaanwas aan de werknemers in de vorm van aanspraken op de *eigen* onderneming zijn echter ernstige bezwaren verbonden. Voor de werknemers zal dit tot een te grote opeenstapeling van risico's kunnen leiden en voor de onderneming zou zodoende de kapitaalstructuur op den duur minder gewenste vormen kunnen aannemen. Vandaar dat Bachmann terecht de voorkeur geeft aan het inschakelen van beleggingsgemeenschappen.

Molitor wijst erop, dat men de beheerders van deze fondsen dan in staat moet stellen om een zo goed mogelijk gefundeerd beleggingsbeleid te voeren. Dit betekent, dat zij niet gedwongen mogen worden bepaalde aandelen of schuldvorderingen van de ondernemingen te aanvaarden¹⁰⁾. Als men een beleggingsgemeenschap wil inschakelen zal dit derhalve bij voorkeur zo dienen te geschieden, dat de werknemer van zijn onderneming een bedrag in contanten krijgt, hetwelk in deelnemingen van die gemeenschap wordt belegd. Deze laatste kan daarmee dan aandelen kopen van de desbetreffende maatschappij, wanneer die het inderdaad wenselijk acht aandelen te plaatsen en wanneer deze aandelen geschikt zijn voor de portefeuille van de beleggingsgemeenschap. Bepaalt de laatste haar keuze op andere waarden dan zal de onderneming, indien nodig, elders kapitaal moeten proberen aan te trekken. Gezien de aan de beleggingsgemeenschap verstrekte middelen moet dit macro-economisch zonder moeilijkheden kunnen verlopen, althans voor de grote n.v.'s, die toegang tot de kapitaalmarkt hebben. Voor kleine ondernemingen zou dit als die vermogensaanwas — of een investeringsloon — aan hun personeel toekennen wel tot moeilijkheden kunnen leiden.

Omtrent het gedeelte van de winst, dat aan de werknemers behoort toe te vallen, laat de C.D.A. zich niet uit. Het noemen van één algemeen geldend percentage uit de overwinst, zoals Bachmann en Pass dat doen, kan uiteraard ook niet de juiste oplossing geven. Bij arbeidsintensieve ondernemingen behoort de verhouding, waarin arbeid

⁸⁾ B. Molitor: „Investmentgesellschaften. Instrument der Eigentumsbildung“, *Gewerkschaftliche Monatshefte*, 1956, blz. 419 e.v.

⁹⁾ Vgl. F. Spiegelhalter: *Ergebnisbeteiligung. Wo und wie?*, Essen 1958.

¹⁰⁾ Over de waarderingsmoeilijkheden, die zich daarbij voordoen, is reeds gesproken in „E.-S.B.“ van 1 juni 1966, blz. 584.

en kapitaal in de winst delen, anders te liggen dan bij kapitaalintensieve ondernemingen. Het door de D.A.G. gegeven alternatief om bij de verdeling van de winst ¹¹⁾ uit te gaan van de mate, waarin de factor arbeid bijdraagt tot de toegevoegde waarde van de produktie is veel redelijker, al zal deze verhouding natuurlijk niet exact zijn vast te stellen.

Bij een ondernemingsgewijze vermogensaanwasdeling is het trouwens van veel minder belang dan bij een collectieve vermogensaanwasdeling om de winst jaarlijks zo exact mogelijk te berekenen. Wanneer de winst in een bepaald jaar wat aan de lage kant is vastgesteld, blijft het restant toch in de onderneming en zal dit in volgende jaren aan de gerechtigden kunnen toekomen. Men dient de werknemers wel steeds rechten te geven op een gedeelte van de *gehele* overwinst, onafhankelijk van het feit voor welk gedeelte deze is toegekend in een vrij besteedbare vorm, in vermogensaanspraken of in voor belegging te bestemmen contanten. Geeft men hen alleen aanspraken op de vermogensaanwas dan zou de onderneming via de uitkering van hoge dividenden de werknemers met vrijwel lege handen naar huis kunnen sturen. Het is Pass, die hier terecht de aandacht op heeft gevestigd.

Wat de werknemers individueel ontvangen, wil de D.A.G. hoofdzakelijk laten afhangen van de hoogte van de lonen. Als men vooral op de prestaties let is dit te rechtvaardigen. In de praktijk geschiedt het meestal ook zo of geeft men de hoogst geplaatsten zelfs nog een hoger percentage van hun salaris dan lager geplaatsten. Streeft men zoveel mogelijk vermogensgelijkheid na, dan is het beter gelijke bedragen per hoofd te geven. Tussenoplossingen zijn uiteraard mogelijk. Men zou daarbij tevens rekening kunnen houden met de leeftijd, zoals Bachmann voorstelt, of met de diensttijd.

Conclusie

VAN de verschillende instrumenten, die gebezigd kunnen worden om de werknemers vermogen te laten vormen, blijkt de vrijwillig in te voeren ondernemingsgewijze vermogensaanwasdeling nog tot de minste moeilijkheden te leiden. De vaststelling van de juiste omvang van de winst is hierbij niet zo essentieel als bij een collectief landelijk of bedrijfstaksgewijs stelsel. Als men hierbij de werknemers ook tegenover de aanspraken op vermogensaanwas contanten geeft, die deze in een beleggingsgemeenschap beleggen, kan men zowel voor de werknemers een behoorlijke risicospreiding en een te gelegener tijd verhandelbaar bezit verkrijgen als voor het bedrijfsleven een optimale kapitaalverschaffing, althans voor de grote ondernemingen. Door de werknemers op deze wijze bij de bedrijfsresultaten te betrekken kan de produktiviteit en derhalve de economische groei worden bevorderd. Door een juiste blokkeringspolitiek — die voor de werknemers wel het minder prettige facet van een zekere vrijheidsbeperking heeft — kan men prijsstijgingen en een aantasting van de besparingen en investeringen tegengaan.

Tegen de ondernemingsgewijze vermogensaanwasdeling valt in te brengen, dat deze tot vermogensongelijkheid onder de werknemers kan leiden. Te grote verschillen zijn evenwel te voorkomen door de toeneming van de winsten in de best renderende ondernemingen in de eerste plaats

¹¹⁾ Hierbij dient men dan uit te gaan van de winst, die nog resteert nadat de kapitaalverschaffers een redelijke beloning hebben ontvangen, dus van de zgn. *overwinst*.

te benutten voor prijsdalingen, die alle consumenten ten goede komen. Voorts lijkt het toch wel billijk dat, als binnen een bepaalde werkgemeenschap betere resultaten worden geboekt, allen die ertoe hebben bijgedragen daar dan ook de vruchten van plukken en niet alleen de kapitaalverschaffers plus de bedrijfsleiding. Gezien de onwil, die men bij een collectief stelsel mag verwachten, van de ondernemers en van de werknemers in florerende ondernemingen om aan een gemeenschappelijk fonds bij te dragen, ten voordele van werknemers uit minder renderende ondernemingen, is het waarschijnlijk, dat een geleidelijke, vrijwillige invoering van ondernemingsgewijze winstdeling op de lange duur voor de werknemers als totaliteit gezien veel meer zal opleveren dan een landelijk verdelingsstelsel.

Er zijn echter een aantal, vooral kleine, ondernemingen die niet in staat zullen zijn om tot vermogensaanwasdeling voor hun werknemers over te gaan. Voor deze lijkt — als hun liquiditeitspositie dit toelaat — het in deelnemingen aan beleggingsgemeenschappen te beleggen investeringsloon een meer acceptabele oplossing dan een bedrijfstaksgewijze winstdeling. Hetzelfde geldt voor de ambtenaren.

Het lijkt niet gewenst de ondernemers wettelijk te verplichten vermogensaanwasdeling in te voeren. Dan zou men immers de invoering kunnen forceren in werkgemeenschappen, die daar nog niet voldoende rijp voor zijn. Wel zou aan de overheid de taak toe te denken zijn om er door wettelijke voorschriften, zoals bijv. door de C.D.A. voorgesteld, zorg voor te dragen, dat de aanspraken van de werknemers behoorlijk worden beschermd.

's-Gravenhage.

Drs. F. L. G. SLOOFF.

GEMEENTE ROTTERDAM

Bij de secretarieafdeling Onderwijs en Volksontwikkeling kunnen

twee stafambtenaren

worden geplaatst op academisch of daarmee gelijk te stellen niveau.

Uitgezien wordt naar jonge krachten met belangstelling:

hetzij voor de financiële en economische aspecten, welke aan de organisatie van het onderwijs in een grote gemeente inherent zijn;

hetzij voor de juridische en organisatorische aspecten van dit onderwijs.

Salarisgrenzen f 1.052,— — f 1.843,— p.m.

Aanstelling boven het minimum is afhankelijk van leeftijd en ervaring.

Sollicitaties vóór 1 augustus a.s., onder nr. 357, te zenden aan de chef van het bureau Personeelvoorziening, stadhuis, Rotterdam.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt

IN de laatste dagen van juni is na de 27ste de bankpapier-circulatie niet met nog enige tientallen miljoenen groot, zoals ik vorige week schreef, maar met bijna f. 200 mln. Dit bedrag betreft de mutatie in de periode van 27 juni tot en met 5 juli. Normaliter begint op de eerste dag van de maand het uitstaande bedrag reeds te dalen, doch onder invloed van de vakanties is het zeer wel mogelijk, dat deze afneming thans niet optreedt, doch dat de uitzetting nog enige tijd doorgaat. Ook vorig jaar zag men dit verschijnsel. De vervroeging in het opnemen van de vakanties werkt dit nog in de hand.

Hierdoor blijft de markt onder druk staan. Van de zijde van de Staat kwam in de 5 juli eindigende week geen hulp. Integendeel, het rijkstegoed bij de Centrale Bank steeg zelfs, nl. met f. 115 mln. Bijzondere financieringstransacties zijn dit keer niet bekend gemaakt, zodat mag worden aangenomen dat dit bedrag uit de markt is gevloeid.

Dollarverkopen en uitbreiding van het beroep op De Nederlandsche Bank — dit laatste steeg met f. 143 mln., waardoor de banken in totaal f. 540 mln. bij de circulatie-bank hebben opgenomen — konden niet voorkomen, dat het saldo der banken tot het lage bedrag van f. 70 mln. daalde. Dit keer kunnen de banken hun tegoed nog onder het verplichte deposito laten dalen, doch na eind juli, wanneer de verzwaarde kredietrestrictieregeling van kracht wordt, zal dit voor sommige banken niet meer zijn toegestaan.

De banken zijn voortgegaan met het opnemen van korte middelen in het buitenland. Eind vorig jaar bedroeg de schuld f. 4.291 mln., eind februari f. 4.654 mln., eind maart f. 4.892 mln. en eind april f. 4.940 mln. Dankzij deze opgenomen gelden konden de banken hun buitenlandse uitzettingen niet alleen handhaven doch zelfs nog uitbreiden (in de eerste vier maanden van f. 5.300 mln. tot f. 5.612 mln.). Het netto bedrag is echter aanmerkelijk gezakt, nl. van f. 1.009 mln. tot f. 672 mln., ofschoon in april een kleine stijging heeft plaats gehad.

Kapitaalmarkt

DE laatste weken is de kapitaalmarktrentre langzaam, doch gestaag aan het dalen. Op 18 mei was het gemiddelde rendement van langlopende staatsleningen nog $6\frac{3}{4}$ pCt., op 6 juli werd het $6\frac{1}{2}$ pCt., een daling in anderhalve maand met $\frac{1}{4}$ pCt., hetgeen een opmerkelijke ontwikkeling is.

Over de oorzaken tasten wij in het duister. Het kan zijn, dat in het tweede kwartaal de betalingsbalans is verbeterd, in het bijzonder wat de internationale kapitaalbewegingen betreft. Het kan ook zijn, dat de investeringen, incl. de voorraadvorming, onder invloed van de stijgende kosten bezig zijn te dalen. Het is ook mogelijk, dat de vraag op de kapitaalmarkten tijdelijk wordt afgeremd. Misschien worden allerlei provisorische financieringsmaatregelen getroffen, waarbij in het bijzonder gedacht moet worden aan het opnemen van kort krediet zowel bij de overheid, waar dit zeker is, als bij het bedrijfsleven. Het beschikbaar komende lange kapitaal zou zich dan tot de beurs wenden en daar koersverhogend werken.

Efficiency

bespoedigt
Uw contacten
met gegadigden

★

Indien
Uw telefoonnummer
in Uw annonce
moet worden
opgenomen,
vermeld dan
tevens het

NETNUMMER

N.V. KONINKLIJKE ZWANENBERG - ORGANON OSS

vraagt voor haar **COMPUTERCENTRUM** een

ECONOMETRIST

Het computercentrum verricht werkzaamheden ten behoeve van de tot het concern behorende maatschappijen. Deze werkzaamheden houden o.m. in het ontwikkelen en hanteren van econometrische technieken voor computertoepassingen.

Gevraagd wordt: doctoraal economie met als specialisatie econometrie. Leeftijd tot 35 jaar.

Sollicitaties te richten aan N.V. Koninklijke Zwanenberg-Organon, Hoofd afdeling Sociale Zaken, Gasstraat 1, te Oss.

In het eerste geval is er sprake van een kentering, in het tweede slechts van een tussenfase. Welke krachten aan het werk zijn is nog niet te zeggen.

De besparingen bij de traditionele spaarbanken blijven in de maanden tot en met mei — de periode die dus ligt vóór die welke ik hierboven op het oog had — achterlopen bij hetzelfde tijdvak vorig jaar. In de genoemde maanden van 1965 was het cijfer f. 520 mln., in 1966 f. 427 mln. Waarschijnlijk wordt er niet minder gespaard, doch richten de spaarders zich tot andere mogelijkheden. Daartoe behoort bijv. de pandbrievenmarkt, een terrein, dat ook voor de particuliere belegger populair blijft. In de eerste vier maanden van 1966 werd door hypotheekbanken f. 54 mln. geplaatst tegenover f. 35 mln. in hetzelfde tijdperk van vorig jaar. Dit zou erop kunnen wijzen, dat de hoge rente verschuivingen in de hand werkt.

(vervolg op blz. 735)

TE KOOP

Zeer gunstig nabij knooppunt van auto-snelwegen gelegen nieuw

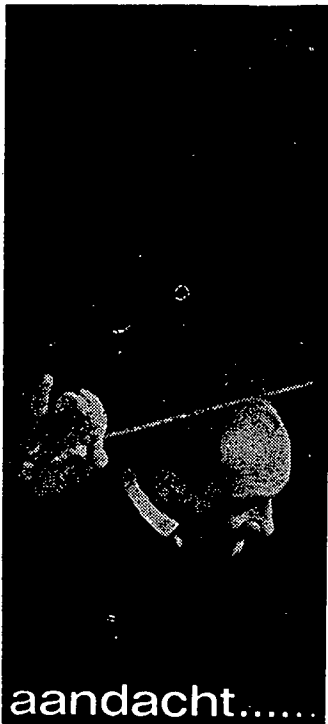
FABRIEKSGEBOUW

Hall 1800 m² vrije ruimte en modern kantoor van 600 m². C.V. Voldoende terrein beschikbaar voor uitbreiding. Ook zeer geschikt voor andere doeleinden als bijv.

MAGAZIJNRUIMTE

Douane-faciliteiten mogelijk.

Inlichtingen **B. Joosten**, Stationsplein 1, ZEVENAAR. Telefoon (08360) 33 41.

aandacht.....
 Volledige concentratie. Niets ontgaat de dirigent. Niets ontgaat het publiek. Een harmonisch samenspel met een verrassend resultaat.
 Bijzondere aandacht krijgt ook Uw advertentie in het vaktijdschrift. Een tijdschrift wordt gelezen in een rustige sfeer. Bij uitstek de gelegenheid om Uw verkoopboodschap te lanceren. Daarom adverteert steeds méér bedrijven - met groeiend succes - in vaktijdschriften!

Wie iets te zeggen heeft - adverteert in vaktijdschriften

Van Doorne's
 Automobielfabriek N.V.,

zoekt in verband met de snelle uitgroei van haar organisatie:

enige jonge bedrijfseconomische medewerkers

De gedachten gaan uit naar economen en ingenieurs welke interesse en zo mogelijk reeds enige ervaring hebben opgedaan op onderstaande terreinen:

1. Systeem-analyse, ter voorbereiding van de automatisering (IBM 360/40) der administratie, in de ruimste zin van het woord.
2. Het doen van onderzoeken in de kantoor-afdelingen op het terrein van organisatie-structuur, methoden en procedures.

Voor deze functies is analytisch vermogen, goede contactvaardigheid, doorzettingsvermogen en het kunnen werken in teamverband van groot belang.

Uitsluitend schriftelijke sollicitaties, welke strikt vertrouwelijk zullen worden behandeld, worden gaarne ingewacht bij het hoofd van de afdeling personeelszaken, Geldropseweg te Eindhoven, onder vermelding van nr. 200/8002.

van Doorne's
 Automobielfabriek n.v.

Eindhoven

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1965	H. & L. 1966	1 juli 1966	8 juli 1966
Algemeen	343	361 — 295	299	305
Internationale concerns	477	513 — 402	411	423
Industrie	313	322 — 274	278	280
Scheepvaart	136	140 — 114	115	117
Banken en verzekering	180	187 — 146	146	148
Handel enz.	163	167 — 145	146	147

Bron: A.N.P. - C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen a).			
Philips	f. 112,50	f. 100,80	f. 105,40
Unilever, cert.	f. 114	f. 86,30	f. 92,80
Kon. Petroleum	f. 147,60	f. 140,90	f. 144
A.K.U.	389	344½	340½
K.L.M.	f. 268	f. 453	f. 465
Hoogovens, n.r.c.	440	344	344
E.M.S.	190	175	176
Kon. Zout-Ketjen	765½	518	539
Zwanenberg-Organon	f. 171	f. 168	f. 169,80
Robeco	f. 222	f. 202	f. 205
New York.			
Dow Jones Industrials	964	877	894
Rentestand.			
Langlopende staatsobligaties b) ..	5,98	6,58	6,45
Aandelen: internationales b) ..	4,0	.	.
lokales b)	4,2	.	.
Disconto driemaands schatkist- papier	4½%	5	5

a) Aangepast voor kapitaalwijzigingen.
b) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

C. D. JONGMAN.

SA 866

Beleggings-voorlichting: aan hen die zich thuis willen oriënteren stelt de AMRO Bank de volgende publicaties kosteloos ter beschikking: • AMRO Beursnieuws (wekelijks, met veertiendaagse bijlage) • Kerngetallen van Nederlandse effecten • De Obligatiegids.

Beleggings-adviezen: de honderden kantoren van de AMRO Bank staan te uwer beschikking voor individuele beleggings-adviezen en portefeuille-onderzoek.

AMRO BANK
AMSTERDAM-ROTTERDAM BANK

DE NEDERLANDSE INVESTERINGSBANK VOOR ONTWIKKELINGSLANDEN N.V.

gevestigd te 's-Gravenhage

UITGIFTE van

f 75.000.000,- 7 pct. 25-jarige obligaties 1966

in stukken van nominaal f 1000,- aan toonder

Na de toewijzing kunnen desgewenst in de plaats van obligaties schuldregisterinschrijvingen, groot ten minste nominaal f 100.000,-, worden verkregen.

Ondergetekenden berichten, dat zij de inschrijving op bovengenoemde uitgifte openstellen op

VRIJDAG 15 JULI 1966

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

tot de koers van 99½ pct.

bij hun kantoren te **Amsterdam, Rotterdam** en **'s-Gravenhage**, voor zover aldaar gevestigd, op de voorwaarden van het prospectus d.d. 7 juli 1966.

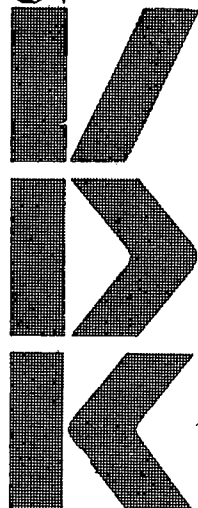
Prospectussen en inschrijvingsbiljetten zijn verkrijgbaar bij de inschrijvingskantoren.

ALGEMENE BANK NEDERLAND N.V.

AMSTERDAM-ROTTERDAM BANK N.V.

**HOLLANDSCHE BANK-UNIE N.V.
LIPPMANN, ROSENTHAL & CO. N.V.
MEES & HOPE
PIERSON, HELDRING & PIERSON
NEDERLANDSCHE CREDIETBANK N.V.**

Amsterdam, 7 juli 1966.
Rotterdam

BUREAU VAN DE KIEFT N.V.

Organisatie en Efficiency Adviseurs

AMSTERDAM - BRUSSEL

In opdracht van de te 's-Gravenhage gevestigde nederlandse verkooporganisatie van een van de grootste bedrijven ter wereld op het gebied van kantoorapparatuur zoeken wij - in strikt vertrouwelijke sfeer - contact met een

TOPFUNCTIONARIS

Deze, onmiddellijk aan de algemeen directeur toegevoegde, functionaris maakt deel uit van het managementteam en assisteert in het bijzonder bij de bepaling en doorvoering van het verkoopbeleid in al zijn facetten. De gedachten gaan uit naar een

ECONOMETRIST

die reeds tijdens zijn academische opleiding en bij voorkeur ook postdoctoraal (mogelijk ook in academisch verband) zich speciaal heeft toegelegd op de mathematische markt-research. Deze praemisse wordt belangrijk geacht voor de uitoefening van de functie. Naast de genoemde research werkzaamheden zal tevens grote aandacht besteed dienen te worden aan de rentabiliteitsbepaling, de budgettering en de planning op korte en lange termijn van het gehele verkoopbeleid. Derhalve ten nauwste bij het verkoopbeleid betrokken, dient de gezochte functionaris niet alleen een wetenschappelijke instelling te hebben, doch tevens over een behoorlijke commerciële feeling te beschikken.

De honorering van deze zeer interessante en verantwoordelijke functie is zonder meer uitstekend.

Belangstellenden gelieven zich, bij voorkeur schriftelijk, te wenden tot de heer Mr. A. A. Kimball, Bureau van de Kieft N.V., Leidsestraat 74, Amsterdam. Tel.: 020-65316/62953. Volledige discretie wordt gegarandeerd. Geen inlichtingen worden ingewonnen en geen contact met opdrachtgevers gelegd dan na overleg met de candidaat.

ROUMA

DIT ↑ GEWELD WORDT HIER ↑ VERGOED

Verstandig is de man die de natuur niet onderschat. Hij luistert naar de Bilt en dekt zich tegen storm bij CENTRAAL BEHEER. Want CENTRAAL BEHEER is samen met de bij haar aangesloten ondernemersorganisaties een krachtige verzekeringscombinatie. CENTRAAL BEHEER is een instelling voor het bedrijfsleven en opgewassen tegen het geweld van de elementen.

MOLEST-RISICO

verzekering tegen oorlogsschade, stormschade en andere risico's.

WET-RISICO

bedrijfs-w.a.-verzekering, motorrijtuigverzekering, ongevallenverzekering voor inzittenden van automobielen, collectieve invaliditeitsverzekering.

BRAND-RISICO

brand- en bedrijfsschadeverzekering van industriële en andere objecten.

VERVOER-RISICO

transportverzekering van goederenzendingen in binnen- en buitenland.

PENSIOEN-RISICO

collectieve ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invaliditeitsverzekering.

VERENIGING VOOR CENTRALE ELEKTRONISCHE ADMINISTRATIE - C.E.A.

loon-, voorraad-, debiteuren-administratie, facturering enz. met behulp van elektronische apparatuur.

CENTRAAL BEHEER

BOS EN LOMMERPLANTSOEN 1 AMSTERDAM-W. TEL. 134971-POSTBUS 8400

FINANCIËLE INSTELLING
zoekt voor haar vestiging op de

NEDERLANDSE ANTILLEN

een jongeman

van 25 - 30 jaar met middelbare school-
opleiding, die na een gedegen vooroplei-
ding in Nederland in staat moet zijn zich
binnen enkele jaren te ontwikkelen tot
chef van een afdeling.

Aan rekenkundig- en administratief inzicht
zowel als aan commerciële feeling en tact
worden hoge eisen gesteld.

Eigenhandig geschreven brieven met opgave van opleiding, ervaring, alsmede van de overwegingen die aanleiding geven tot de sollicitatie worden vergezeld van een recente pasfoto gaarne ingewacht bij het bureau van dit blad, onder nr. ESB 28-1, postbus 42, Schiedam.

Hoogovens IJmuiden vraagt - mede in verband met de
komende grote uitbreidingen - voor de afdeling
Inkoop (Algemeen) een

afdelingschef

Deze functionaris zal leiding moeten geven aan enige
inkoopgroepen, die in nauwe samenwerking met de nieuwbouwafdeling en het bedrijf de zorg hebben voor afgebakende inkoopgebieden. Voorts zal hij belast worden met het behandelen van belangrijke transacties.

Gedacht wordt aan iemand in de leeftijd van 35 - 45 jaar, met tenminste middelbare opleiding, die de moderne talen in woord en geschrift beheerst.

Een technische opleiding kan tot aanbeveling strekken.

Sollicitaties met beschrijving van opleiding en ervaring worden, onder vermelding van ons nummer ED 652, ingewacht bij de afdeling Personeelsvoorziening Beambten. Nadere inlichtingen worden desgewenst gaarne telefonisch verstrekt door de heer Van Kleef, tel. 02550 - 6611, toestel 1259.

HOOGOVENS IJMUIDEN

Het is helemaal geen wonder

dat het advertentievolume van E.-S.B., vooral het laatste halfjaar, zo sterk is gegroeid.

Er zijn namelijk weinig bladen, die zo goed zijn ingevoerd bij de leiding van het Nederlandse bedrijfsleven (en daar nog terdege gelezen worden ook!) als E.-S.B.

Dit is geen loze bewering maar de keiharde conclusie van het lezerskringrapport, dat kortgeleden door een ter zake kundige op grond van een uitvoerige enquête werd uitgebracht.

Vraagt u het ons eens ter lezing (71 pagina's) en u weet waar u het zoeken moet als u Mijnheer zelf iets te zeggen hebt.

Adm. E.-S.B. - Postbus 42 - Schiedam.